

Київський національний торговельно-економічний університет
Кафедра банківської справи

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

ІНТЕГРАЦІЯ РИНКУ ПЛАТІЖНИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ У СВІТОВИЙ ФІНАНСОВИЙ ПРОСТІР

Студентки 2 курсу 7 м групи
спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа та страхування»
спеціалізації «Управління банківським
бізнесом»

Микитюк Ганни
Павлівни

Науковий керівник
канд. екон. наук,
доцент

Кіреєва Катерина
Олександрівна

Гарант освітньої програми
д-р екон. наук,
професор

Шульга Наталія
Петрівна

Київ – 2021

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ РИНКУ ПЛАТІЖНИХ ПОСЛУГ	7
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ РИНКУ ПЛАТІЖНИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ У СВІТОВИЙ ФІНАНСОВИЙ ПРОСТІР.....	17
2.1. Характеристика ринку платіжних послуг України	17
2.2. Особливості інтеграції АТ «Ощадбанк» у ринок платіжних послуг.....	25
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСІВ ІНТЕГРАЦІЇ АТ «ОЩАДБАНК» НА СВІТОВИЙ РИНОК ПЛАТІЖНИХ ПОСЛУГ	Ошибка! Закладка не определена.
3.1. Перспективи використання зарубіжного досвіду інтеграції банків у світовий ринок платіжних послуг	Ошибка! Закладка не определена.
3.2. Пропозиції щодо зростання рівня інтегрованості платіжних послуг банку АТ «Ощадбанк».....	40
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	46
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми. Ринок платіжних послуг в умовах зростаючої конкуренції зацікавлений в інноваційних технологіях різного плану. Особливо актуальними стають нові фінансові технології - FinTech, що виражають симбіоз фінансів і технологій з використанням мобільних додатків та алгоритмів. Це пов'язано з цифровізацією економіки. Для роботи в умовах цифрової економіки потрібна трансформація українських банків, їх перехід на цифрові канали обслуговування, на роботу в системі онлайн і мобільних додатків. Необхідна модернізація сучасної банківської системи, її орієнтація на більш широке використання цифрових технологій. Вітчизняний ринок платіжних систем за останні кілька років став стрімко розвиватися. Платіжні карти на сьогоднішній день є найбільш популярним платіжним інструментом. Розширення функціональності і зручність їх використання призводить і до зростання їх емісії банками. Наведені дані демонструють неухильний рух вітчизняного ринку платіжних послуг України у світовий фінансовий простір.

Сьогодні у всьому світі розвиток економіки характеризується поступовим звуженням сфери використання готівки та паперових платіжних документів, переходом до нових платіжних інструментів і сучасних технологій платежів. Електронні гроші широко використовуються в обігу і стають одним з основних інструментів фінансової інфраструктури нашої країни. У зв'язку з цим важливою складовою стратегії розвитку фінансово-банківських установ України повинна стати розробка і впровадження високотехнічних фінансових інструментів та продуктів з метою динамічного розвитку вітчизняного ринку. Тому такі платіжні інструменти, як платіжні картки, смарт-карти та електронні гроші на сьогодні вже займають значний сегмент ринку.

Питання функціонування ринку платіжних послуг та діяльності вітчизняних банків в сфері електронних платежів висвітлено в роботах таких авторів, як Яцик Т.В. [24], Кравець В. [10], Легкоступ І.І. [11], Ваганова О.В. [11], Олешко А. А. [12] та ін. Вивчення їх напрацювань показало, що ряд

аспектів банківської діяльності, пов'язаної з використанням сучасних електронних платіжних сервісів, залишився без уваги. Подальшої уваги потребують питання адаптації ринку платіжних послуг до міжнародних стандартів, врахування сучасної практики в сфері карткових продуктів. Турбулентна економічна ситуація, діджиталізація банківських послуг і посилення кіберризиків формують нові виклики, що вимагають свого вирішення.

Метою випускної кваліфікаційної роботи є дослідження теоретичних засад та обґрунтування практичних особливостей інтеграції України у світовий ринок платіжних послуг на прикладі АТ «Ощадбанк».

Для досягнення вказаної мети у роботі поставлено такі **завдання**:

- розглянути теоретичні засади формування ринку платіжних послуг;
- навести характеристику ринку платіжних послуг України;
- проаналізувати особливості інтеграції АТ «Ощадбанк» у ринок платіжних послуг;
- обґрунтувати напрямки зростання прибутковості платіжних послуг АТ «Ощадбанк»;
- навести пропозиції диверсифікації портфелю платіжних послуг банку.

Об'єктом випускної кваліфікаційної роботи є процес інтеграції України у світовий ринок платіжних послуг.

Предметом випускної кваліфікаційної роботи виступають теоретичні засади та практичні особливості інтеграції України у світовий ринок платіжних послуг.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених у роботі завдань були використані різноманітні загальнонаукові і спеціальні методи дослідження. Робота ґрунтується на системному підході, що дало можливість розглянути сутність та особливості тенденцій інтеграції України у світовий ринок платіжних послуг. Методи аналізу та синтезу використовуються для визначення особливостей динаміки показників розвитку платіжних послуг АТ «Ощадбанк».

Структурно-функціональний метод дав змогу дослідити напрямки удосконалення платіжних послуг банку АТ «Ощадбанк».

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених з питань розвитку ринку платіжних послуг, нормативно-правові акти, зокрема інструкції НБУ, інформаційно-аналітичні і періодичні видання, матеріали.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в систематизації наукових підходів до визначення змісту платіжних послуг.

Практична цінність результатів дослідження. У випускній кваліфікаційній роботі наведено пропозиції щодо підвищення ефективності розвитку портфелю платіжних послуг АТ «Ощадбанк».

Особистий внесок автора полягає у обґрунтуванні перспективних напрямків розвитку ринку платіжних послуг України в аспекті його інтеграції у світовий фінансовий простір.

Публікація. За результатами випускної кваліфікаційної роботи опубліковано статтю: Микитюк Г.П. Інтеграція ринку платіжних послуг України у світовий фінансовий простір. Фінансові установи в умовах глобальних дисбалансів: збірник наукових статей студентів / відп. ред. Н.Шульга – К.: Київський національний торговельно-економічний університет, 2021 – 52-56с.

Обсяг і структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 52 сторінки. В роботі представлено 9 табл., 9 рис., додатки. Список використаних джерел складається з 40 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ РИНКУ ПЛАТІЖНИХ ПОСЛУГ

Розглянемо спочатку основні підходи до трактування поняття платіжної послуги в сучасній економічній літературі. Зміст платіжних послуг розглядається у працях різних авторів. Поняття платіжної послуги в сучасній фаховій літературі вивчаються з різних позицій: правової, соціальної, психологічної, фінансової і економічної. Найбільш поширені визначення платіжних послуг викладено у табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Наукові підходи щодо визначення сутності платіжних послуг

<i>Джерела</i>	<i>Визначення платіжної послуги</i>
1	2
Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» від 05.04.2001 № 2346-III» [16]	рух певної суми коштів з метою її зарахування на рахунок отримувача або видачі йому у готівковій формі. Ініціатор та отримувач можуть бути однією і тією ж особою.
Корнівська В. О [9, с. 256-257]	послуги із зарахування готівкових коштів на рахунки користувачів, а також усі послуги, що стосуються відкриття, обслуговування та закриття рахунків (крім електронних гаманців)
Бондаренко О С. [1, с. 5-9]	послуги зі зняття готівкових коштів з рахунків користувачів, а також усі послуги, що стосуються відкриття, обслуговування та закриття рахунків (крім електронних гаманців)
Піддубна В. Г. [14, с. 209-211]	послуги з випуску та виконання платіжних операцій з електронними грошима, в тому числі відкриття та обслуговування електронних гаманців
Легкоступ І.І., Ваганова ОВ. [11, с. 64-65]	послуги з виконання платіжних операцій з рахунку / на рахунок користувача (крім платіжних операцій з електронними грошима) за умови, що кошти для виконання платіжної операції надаються користувачу постачальником платіжних послуг на умовах кредиту
Плісак Т.О, Нетребчук Л.О [15, с. 312-315]	послуги з виконання платіжних операцій з власними коштами користувача з рахунку / на рахунок користувача (крім платіжних операцій з електронними грошима)
Олешко А. А. [12, с. 22-25]	послуги з емісії платіжних інструментів та/або здійснення еквайрингу платіжних інструментів / обробки платіжних операцій
Кльоба Л. Г. [7]	послуги з виконання переказу коштів без відкриття рахунку

*джерело: за даними [16, 9, 1, 14, 11, 15, 12, 7]

Таким чином, виходячи з наведених у табл. 1.1 підходів можемо зробити висновки про те, що зміст платіжної послуги здебільшого може розглядатися з позиції переміщення коштів у готівковій та безготівковій формах між різними рахунками. До такого визначення змісту платіжної послуги вдаються автори Піддубна В. Г. [14, с. 209-211], Легкоступ І.І., Ваганова ОВ. [11, с. 64-65], Плісак Т.О, Нетребчук Л.О [15, с. 312-315]. Однак, на наш погляд, платіжна послуга може надаватися і без використання рахунків. Можна навести приклади роботи електронних гаманців та системи переказів з-за кордону без відкриття рахунків отримувачем. Наведена думка також підтверджується у визначеннях, які наведено Олешком А. А. [12, с. 22-25] та Кльобою Л. Г. [7]. Тому, зміст поняття платіжної послуги варто уточнити виходячи з переміщення коштів між різними суб'єктами-учасниками платіжних операцій.

Надалі обґрунтуємо зміст поняття ринку платіжних послуг.

У вітчизняній економічній літературі не існує єдиного підходу до визначення поняття «ринок платіжних послуг». При цьому можна зустріти використання виразів «ринок пластикових карток», «ринок переказів», «картковий ринок», «картковий платіжний ринок», «ринок банківських платіжних послуг», «ринок карткових продуктів», «ринок карткових платежів», «ринок карткових платіжних інструментів». Наприклад, Кльоба Л. Г. [7], Гулей А. І. [3, с. 8-10], Легкоступ І.І., Ваганова ОВ. [11, с. 64-65] у своїх дослідженнях використовують словосполучення «картковий ринок».

Яценко М. С., Бондаренко А. О [23, с. 27-29] вживають термін «ринок карткових платежів». Харченко В.І. [5]. Степаник А. [19, с. 77-79], Тарасюк М. В., Кощев О О [20, с. 98-99] застосовують поняття «ринок платіжних послуг». Таке поняття вживає і Національний банк України, наводячи на своєму офіційному сайті статистику розвитку ринку. Але при цьому названі автори лише вживають ці словосполучення у своїх дослідженнях, а чіткого визначення їх сутності не наводять.

У більшості вітчизняних україномовних джерел можна зустріти застосування слова «картка», натомість у російськомовних джерелах частіше

зустрічається слово «карта». Оскільки наше дослідження присвячено розкриттю економічних характеристик проблеми, ми опустимо мовні дискусії і в подальшому будемо використовувати слово «картка».

Отже, спробуємо з'ясувати сутність наведених вище понять.

На нашу думку, поняття «ринок пластикових карток» не відображає сутності здійснення платежів, оскільки пластикові картки можуть бути дисконтними, картками доступу, картками контролю тощо. Вживання поняття «ринок карткових продуктів» є некоректним, оскільки карткові продукти - це різновиди карток зі своїми технологічними особливостями (наприклад, віртуальна картка, картка отримання відсотків за депозитом чи просто цікава назва, приміром картка «ОГО»). Термін «ринок карткових платежів» також є дещо звуженими і відображає скоріше окремий сегмент ринку платіжних послуг. Поняття «ринок карткових платіжних інструментів» радше показує приналежність карток до платіжних інструментів, ніж його специфіку, і скоріше може бути застосованим до виділення окремого сегменту «ринку платіжних інструментів», до яких належать документи на переказ (розрахункові документи) та електронні платіжні засоби. Тому, на нашу думку, найбільш коректним буде застосування поняття «ринок платіжних послуг».

Окремі науковці Плісак Т.О, Нетребчук Л.О [15, с. 312-315], Коваленко В. В. [8, с. 129-130] застосовують поняття «ринок банківських платіжних послуг», фактично ототожнюючи їх із «ринком платіжних послуг».

Піддубна В. Г. [14, с. 209-211], посилаючись на те, що в Україні емісія платіжних послуг законодавчо закріплена винятково за банками, вважає, що в широкому розумінні ринок банківських платіжних послуг слід визначати як сукупність економічних відносин, у процесі яких формуються попит та пропозиція на послуги здійснення платежів та відбувається акт їхньої купівлі-продажу у формі здійснення переказу коштів або трансакції. Ринок платіжних послуг - це сукупність економічних відносин та взаємодії з метою координації розробки платіжних інструментів і послуг, формування цін на них та їх надання користувачам [14, с. 211].

У цілому ми погоджуємось із підходом автора, однак якщо поглянути на світову практику, то випуском платіжних послуг можуть займатися і небанківські установи, прикладом таких карток є «картки туризму та розваг» (T&E, travel & entertainment cards), які емітуються компаніями American Express, Diners Club тощо, тому поняття «ринок банківських платіжних послуг», на нашу думку, звужує сутність ринку. До речі, картки небанківської фінансової компанії American Express (AmEx) випускаються і в Україні, однак через зазначені вище обставини випуск здійснюється банками за угодами з цією компанією, а єдиним на сьогодні банком по еквайрингу цих платіжних послуг в Україні є АТ «Укрексімбанк». Картки Diners Club в Україні розповсюдження не набули.

Аналізуючи визначення, подане колективом авторів Дудинець Л. А. [4, с. 795-796], Кравець В. [10, с. 22], Олешко А. А. [12, с. 22-25], можна зазначити, що ринок платіжних карт - це ринок емісії та еквайрингу платіжних карт у рамках міжнародних та національних платіжних систем на території відповідної країни. У більш широкому розумінні термін включає також ринок послуг процесингу та інших так чи інакше пов'язаних з емісією та еквайрингом товарів і послуг (виробництво і реалізація заготовок пластикових карт, банкоматів, POS-терміналів, імпринтерів, шифрувальних засобів та послуг в області шифрування інформації, захищених інформаційних та телекомунікаційних систем і т. п.). У даному визначенні здійснено акцент на основних операціях та послугах із картками.

Бондаренко О. С. [1, с. 5-9] та Степаненко О. П. [18] вважають, що під ринком платіжних карт слід розуміти сукупність економічних відносин між учасниками (держателем платіжної карти, банком-еквайром, процесинговим центром, банком-емітентом, торговельною точкою обслуговування, розрахунковим банком та центральним банком), що виникають у процесі емісії, обігу та обслуговування платіжних карт [1, 18]. Тобто, акцент зроблено на основних учасниках ринку.

Семенов А. Ю. та Цирулик С. В. [16, с. 331-332] під ринком платіжних послуг розуміють сукупність відносин, пов'язаних із процесами купівлі-продажу товарів і послуг, оплати інших зобов'язань, отримання готівки через банківські автомати, а також здійснення операцій за допомогою інших каналів обслуговування [16].

Аналізуючи теоретичні погляди на цю проблему, можна виділити декілька підходів до трактування терміну «ринок платіжних послуг». За першим підходом автори розглядають ринок платіжних послуг як сукупність операцій та послуг із картками, за другим - ототожнюють його з платіжними системами та основними учасниками карткових розрахунків, за третім - визначають його як опосередкування споживання товарів та послуг. із цього випливає, що більшість науковців вважають, що в будь-якому разі ринок платіжних послуг являє собою сферу економічних відносин, де об'єктом купівлі-продажу є не товар, а послуга (послуга платежу), і на якому формуються попит та пропозиція на неї. Тож можемо сформулювати таке визначення ринку: ринок платіжних послуг - сукупність економічних відносин, що виникають між його учасниками щодо забезпечення емісії та обігу платіжних послуг і формуванні попиту та пропозиції на послуги, пов'язані із здійсненням операцій із платіжними картками.

Як і будь-який інший ринок, ринок платіжних послуг має свої специфічні властивості. Так, колектив авторів Васильєва Т. А., Леонов С. В. та Рубанов П. М. [2, с. 16-17] специфікою ринку платіжних послуг вважає його двосторонність. На ринку платіжних послуг існує два самостійних класи споживачів платіжних послуг: держателі карток та торговельно-сервісні підприємства, які приймають картки до оплати, що, на її думку, є ознакою двостороннього ринку - ринку, який має дві групи користувачів із виникненням мережових ефектів між ними. Тобто ці дві групи споживачів впливають як на поведінку один одного, так і на траєкторію руху ринку.

Плісак Т.О та Нетребчук Л.О [15, с. 312-315] виділяють п'ять основних властивостей ринку платіжних послуг:

1. Цілісність. Ринок платіжних послуг не є сукупністю випадкових елементів. Він містить лише елементи, які відповідають певним вимогам і критеріям. Особливістю використання коштів на ринку банківських платіжних послуг є те, що, по-перше, вони функціонують виключно безготівково, а по-друге, лише опосередковано обертаються в рамках та за правилами певної банківської платіжної системи [15, С. 312-315].

2. Універсальність. Наявність різних, взаємно ліквідних (тобто тих, що забезпечують їх відносно вільну конвертацію між собою) платіжних інструментів (різних видів платіжних послуг). Платіжні картки є універсальним інструментом для здійснення платежів без розмежування переваг або навпаки обмежень для кожного з них [15, с. 312-315].

3. Стабільність. Це виражається у стійкості проти політичних та економічних катастроф, а також у терміні дії окремих платіжних інструментів. Використання (прийом, передача, вивезення тощо) готівки платіжними службами, на відміну від класичного руху готівки, не регулюється законодавством, тому її зміна жодним чином (або майже не впливає) на фінансовий стан власника картки. В разі тимчасових фінансових труднощів клієнти можуть зняти готівку в деяких банках в банкоматах інших банків (хоча вони не блокують такі операції). Що стосується вітчизняної практики, то слід зазначити, що при виникненні проблем з ліквідністю ринку Національний банк України зазвичай вводить обмеження на зняття готівки в банкоматах, аналогічні обмеження застосовують і банки-емітенти, тому ця характеристика ринку є дещо суперечливий [15, с. 312-315].

4. Взаємозв'язок безпеки платіжних систем (за їхньої сукупності). Платіжні системи сформували основні вимоги до схем проведення трансакції платіжної картки, що забезпечує необхідний рівень її безпеки. Безпека трансакцій за допомогою платіжних послуг є поняттям універсальним для всіх платіжних систем. інакше кажучи, низький рівень безпеки карток однієї платіжної системи призведе до зниження довіри не тільки до самої системи, але й до ринку платіжних послуг загалом.

5. Ефективність функціонування. Ця характеристика ринку банківських платіжних послуг найбільш повно розкриває його роль у соціально-економічному розвитку держави. Ефективність функціонування визначається швидкістю та економічністю здійснення платіжної операції за використання платіжної картки суб'єктами господарювання. Чим більш розвиненим буде ринок, тим більше якісних послуг зможуть користувачі отримувати за допомогою платіжних послуг, що підвищуватиме загальний добробут країни, а гроші будуть працювати на користь усіх суб'єктів ринку [15, с. 312-315].

6. Висока інтегрованість. Платіжна картка є інструментом, який опосередковує конкретні послуги, тому ринок платіжних послуг суттєво інтегрований у міжнародний фінансовий простір, оскільки платіжні картки є основним платіжним інструментом у всьому світі. Міжнародні платіжні асоціації створили специфікації своїх карткових продуктів, розробили правила і процедури, єдині для десятків тисяч банків-членів з усіх країн світу. крім того, інтегрованість спостерігається і відносно окремих сегментів фінансового ринку, наприклад кредитного ринку, кредитна картка є, по суті, тим же кредитом, тому будь-які коливання на кредитному ринку призводять до скорочення обсягів випуску кредитних карток. Ця інтегрованість може стати як загальною рушійною силою для всіх пов'язаних ринків, так і навпаки, мати негативні наслідки через проблеми одного з ринків [15, с. 312-315].

7. Технологічність. Ринок платіжних послуг є одним із найбільш чутливих до існування високоточних технологій та технічних пристроїв, швидкості взаємозв'язку між елементами його інфраструктури. Досить часто динаміка обсягів емісії карток випереджає ці ж показники щодо технічних пристроїв, і це негативно впливає на стан ринку. Крім того, ринок швидко реагує на появу інноваційних технологій, прикладом чого може бути поява безконтактних карток як тільки з'явилась технологія «комунікації ближнього поля». Поява інноваційної технології в одного з учасників ринку досить швидко «копіюється» іншими учасниками.

Бондаренко О. С. [1, с. 5-9] та Степаненко О. П. [18] виділили основні ознаки ринку платіжних послуг, до яких віднесли наявність та якісну характеристику держателів платіжних послуг, забезпеченість інфраструктурою для обслуговування платіжними картками, ефективність використання платіжних послуг та ризикованість використання платіжних послуг [1, 18]. Як бачимо, вони багато в чому перекликаються з основними властивостями ринку.

Для того щоб оцінити, як ринок платіжних послуг функціонує, необхідно розробити відповідну систему показників. У табл. 1 ми спробували узагальнити основні напрями та показники оцінювання ринку, причому намагалися виділити лише основні з них та враховували наявну аналітичну базу для проведення розрахунків.

Перший напрям дає змогу оцінити глибину (масштаб) ринку та характеризує активність банків на ринку платіжних послуг, визначає ступінь поширення платіжних послуг у фінансовому просторі країни, причому як із боку банків, так і держателів карток. Приміром, показник кількості карток на душу населення менше 1 говорить про те, що ринок знаходиться в стадії розвитку (у розвинених країнах показник становить 1-3). Цей же показник у розрахунку на кількість держателів карток характеризує їх схильність до використання такого платіжного інструменту, однак в Україні він може не відображати реального стану, оскільки часто банки нав'язують клієнтам по декілька карток під одну банківську послугу і більшість із цих карток є неактивними. саме тому обов'язково слід визначати частку активних карток, якими з 01.04.2012 вважаються картки, за якими була здійснена хоча б одна видаткова операція за останні три місяці.

Ще одним із показників оцінки карткової інфраструктури можуть слугувати співвідношення чипових карток та карток із магнітною смугою, карток із кредитною та дебетовою функціями, а також виділення частки безконтактних карток та карток із функцією електронних грошей. Це підтверджується і вітчизняними вченими.

Так, на думку Харченка В.І. [5] та Степаника А. [19, с. 77-79], одним із напрямів оцінки розвитку ринку є аналіз диверсифікації портфеля карткових продуктів. Розмаїття карткових продуктів є одним із свідчень високого рівня розвитку карткового ринку.

Таблиця 1.2

Напрями та показники оцінювання ринку платіжних послуг

Показник	Алгоритм розрахунку показника
<i>1. Оцінювання масштабів ринку</i>	
кількість емітованих карток (кількість активних карток)	Загальна кількість карток в обігу або активних карток на відповідну дату
кількість банків - учасників ринку	Загальна кількість банків - членів карткових платіжних систем на відповідну дату
кількість держателів платіжних послуг	Загальна кількість держателів платіжних послуг на відповідну дату
кількість карток на душу населення	(кількість карток) (Чисельність населення)
кількість карток на одного держателя	(кількість карток) (Держателі платіжних послуг)
середній обсяг емісії карток в розрахунку на один банк	(кількість карток в обігу) / (кількість банків-членів карткових платіжних систем)
Частка активних карток	(кількість активних карток) (кількість карток в обігу)
<i>2. Оцінювання інфраструктури ринку</i>	
кількість банкоматів на душу населення	(кількість банкоматів) (Чисельність населення)
кількість терміналів на душу населення	(кількість терміналів) (Чисельність населення)
співвідношення терміналів та банкоматів	(кількість терміналів) (кількість банкоматів)
кількість підприємств торгівлі та сфери послуг	Загальна кількість підприємств, що приймають картки до оплати на відповідну дату
Частка торгових терміналів у загальній кількості терміналів	(кількість торгових терміналів) (Загальна кількість терміналів (торгових та банківських))
кількість терміналів на одне підприємство торгівлі та послуг	(кількість торгових терміналів) (кількість підприємств торгівлі та сфери послуг)
<i>3. Оцінювання розвитку карткових розрахунків</i>	
коефіцієнт використання карток як інструменту безготівкових розрахунків	(Обсяги безготівкових операцій) (Обсяги готівкових операцій)
Обсяги безготівкових операцій населення, здійснених у банкоматах	(Обсяги безготівкових операцій у банкоматах) (Чисельність населення)
Обсяги безготівкових операцій населення, здійснених у терміналах	(Обсяги безготівкових операцій у терміналах) (Чисельність населення)
Обсяги готівкових операцій населення, здійснених у банкоматах	(Обсяги операцій зі зняття готівки в банкоматах) (Чисельність населення)
середній розмір безготівкових операцій	(сума операцій з безготівкових платежів) (кількість операцій із безготівкових платежів)
середній розмір готівкових операцій	(сума операцій отримання готівки) (кількість операцій з отримання готівки)

*складено на основі [1, 18]

Аналіз ринку електронних фінансових дозволяє виокремити тенденцію появи широкого асортименту нових електронних продуктів та зростання рівня конкуренції за споживачів, що в окремих випадках є причиною заміщення "слабких" систем більш "сильнішими". У той же час деякі аналітики стверджують, що співпраця між різними системами електронних грошей може принести значні переваги [16]. На даний час під впливом розвитку ІКТ змінюються бізнес- моделі банківського бізнесу і формуються нові форми розміщення сервісів з надання фінансових послуг. Наприклад, у міжнародній практиці є банки, що відкривають свої відділення спільно з мережею кафе, а в США є банк, який в неробочий час віддає свій офіс під потреби різних заходів, наприклад, вечорами там виступають музичні групи, а клієнти банку можуть поспілкуватися і цікаво провести час [16].

У сучасних умовах на глобальному ринку електронних грошей постачальниками послуг в основному використовуються тривимірні (PayPal) і чотиривимірні моделі (Visa, MasterCard) (рис. 1.1).

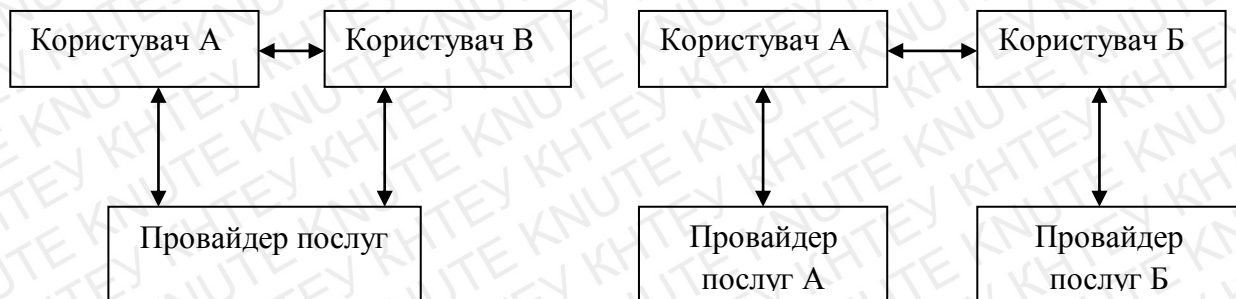

Рис. 1.1. Типи моделей надання послуг платіжними системами

*складено на основі [18]

Складнішою є чотиристороння бізнес-модель, яка передбачає більшу кількість суб'єктів, що беруть участь у постачанні послуги, при цьому завдяки взаємодії між ними через певні технічні процедури і на підставі "пакету правил здійснення трансакцій" комерційні ризики тут знижуються. Однак, за оцінками фахівців, така модель повинна розроблятися незалежною стороною (досвідченою компанією) для забезпечення нейтралітету, неупередженості та балансу економічної вигоди для всіх гравців ринку [18].

Для визначення ступеня забезпечення ринком платіжних послуг виконання своїх функцій потрібні відповідні показники, тому нами була здійснена спроба сформулювати систему показників, які дали б змогу оцінити ринок за основними напрямками: масштабом, забезпеченістю інфраструктурою та розвитком карткових розрахунків. Ці показники надають можливість сформулювати економічно ефективні заходи з оптимізації структури ринку платіжних послуг. Звичайно, ці показники можна розширювати та доповнювати, але ми намагалися визначити лише ті з них, які можна легко обрахувати за наявною публічною інформацією, а вона, на жаль, складається лише з офіційної статистики НБУ «Загальні показники розвитку ринку платіжних послуг в Україні». У подальшому ми спробуємо застосувати наведену систему показників для оцінювання стану вітчизняного ринку платіжних послуг.

Ринок платіжних послуг в Україні набирає обертів, незважаючи на деякі коливання в залежності від економічної кон'юнктури. Це обумовлено перевагами, властивими платіжним сервісами різного рівня. Платіжні сервіси забезпечують вигоди для держави та інших учасників розрахунків і платежів:

- для держави - зменшення великих витрат на інкасацію грошових коштів, емісію, регенерацію банкнот і монет: спрощення обліку руху грошей і стягування податків; зниження, завдяки безготівковим розрахункам, рівня криміногенної ситуації навколо підприємств та осіб, що працюють з готівкою, і т. д. ;

- для споживача - зручність у використанні, пільги при придбанні товарів і отриманні послуг в підприємствах торгівлі і послуг, зменшення витрат на проведення фінансових операцій, отримання доходу від зберігання грошей на карткових рахунках, віддалене управління рахунком і т. д. ;

- для підприємства торгівлі та послуг - розширення продажів і залучення нових покупців, зниження витрат на інкасацію виручки, підвищення безпеки роботи, престиж і ряд інших переваг;

- для банків - розширення асортименту банківських послуг, залучення нових клієнтів, зниження вартості операцій за рахунок безготівкової технології, збільшення доходу, підвищення конкурентного потенціалу банку.

Отже, зміст платіжної послуги здебільшого може розглядатися з позиції переміщення коштів у готівковій та безготівковій формах між різними суб'єктами платіжних операцій. Платіжні послуги, враховуючи їх інтегрованість у всі сфери життєдіяльності суспільства, займають вагомe місце в економічному середовищі країни, саме тому ринок їх функціонування повинен бути предметом прискіпливої уваги з боку науковців та практиків. У цілому можна стверджувати, що дослідження ринку платіжних послуг досить часто є предметом наукових пошуків як вітчизняних, так і зарубіжних авторів, однак усталеного визначення його сутності досі не сформульовано, тому ми спробували дати власне трактування: ринок платіжних послуг - сукупність економічних відносин, що виникають між його учасниками щодо забезпечення емісії та обігу платіжних послуг і формуванні попиту та пропозиції на послуги, пов'язані із здійсненням операцій із платіжними картками. Специфіка функціонування ринку платіжних послуг дала змогу виділити його властивості, серед яких: цілісність, універсальність, стабільність, висока інтегрованість, сконцентрованість, ефективність функціонування, взаємозв'язок безпеки платіжних систем, технологічність.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ РИНКУ ПЛАТІЖНИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ У СВІТОВИЙ ФІНАНСОВИЙ ПРОСТІР

2.1. Характеристика ринку платіжних послуг України

Ринок платіжних послуг в Україні набирає обертів, незважаючи на деякі коливання в залежності від економічної кон'юнктури. Це обумовлено перевагами, властивими платіжним сервісами різного рівня. Платіжні сервіси забезпечують вигоди для держави та інших учасників розрахунків і платежів:

- для держави - зменшення великих витрат на інкасацію грошових коштів, емісію, регенерацію банкнот і монет: спрощення обліку руху грошей і стягування податків; зниження, завдяки безготівковим розрахункам, рівня криміногенної ситуації навколо підприємств та осіб, що працюють з готівкою, і т. д. ;

- для споживача - зручність у використанні, пільги при придбанні товарів і отриманні послуг в підприємствах торгівлі і послуг, зменшення витрат на проведення фінансових операцій, отримання доходу від зберігання грошей на карткових рахунках, віддалене управління рахунком і т. д. ;

- для підприємства торгівлі та послуг - розширення продажів і залучення нових покупців, зниження витрат на інкасацію виручки, підвищення безпеки роботи, престиж і ряд інших переваг;

- для банків - розширення асортименту банківських послуг, залучення нових клієнтів, зниження вартості операцій за рахунок безготівкової технології, збільшення доходу, підвищення конкурентного потенціалу банку.

З метою визначення особливостей інтеграції ринку платіжних послуг України у світовий фінансовий простір важливо також розглянути динаміку обсягу міжнародних переказів за 2017 –2020 роки, яку наведено на рис. 2.1. Як видно з рис. 2.1, усього за 2020 рік за допомогою систем, створених як резидентами, так і нерезидентами, переказано: в межах України – 9 490 млн дол. США (або 255,2 млрд грн, що складало 74,5% від загальної суми переказів.

В Україну у 2020 році було переведено 2697 млн дол. США, що становил 21,1% від загальної суми переказів.

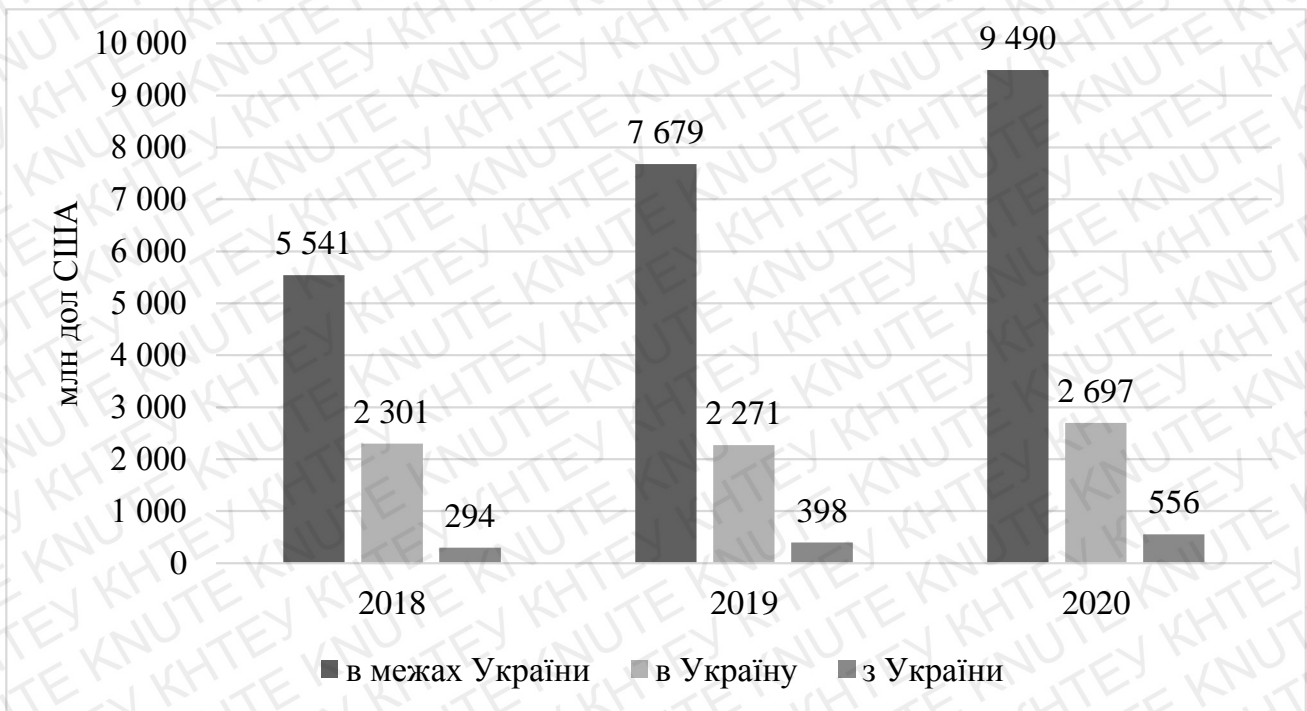

Рис. 2.1. Сума переказів, здійснених через системи переказу коштів, млн. дол. США (в екв.) за 2018 –2020 роки

* Складено автором за даними [5]

За межі України було переказано 556,2 млн дол. США або 4,4% від загальної суми переказів. Якщо порівняти суми переказів в межах України за 2019-2020 рр, то можна помітити тенденцію до зростання даного показника на 23,5% у 2020 році. При цьому за 2018-2019 роки обсяги переказів коштів в межах України зросли на 38,6%.

Станом на 01.01.2021 р. на території України зареєстрована 41 система переказу коштів, з яких: 32 системи, створені резидентами, 9 систем, створених нерезидентами. країна залишається країною-реципієнтом транскордонних переказів. За 2020 рік сума коштів, отриманих в Україні з використанням міжнародних систем переказу коштів, майже у п'ять разів перевищує суму коштів, відправлених за її межі.

Структуру транскордонних переказів в межах платіжних системи України у розрізі різних країн за 2020 рік наведено на рис. 2.2.

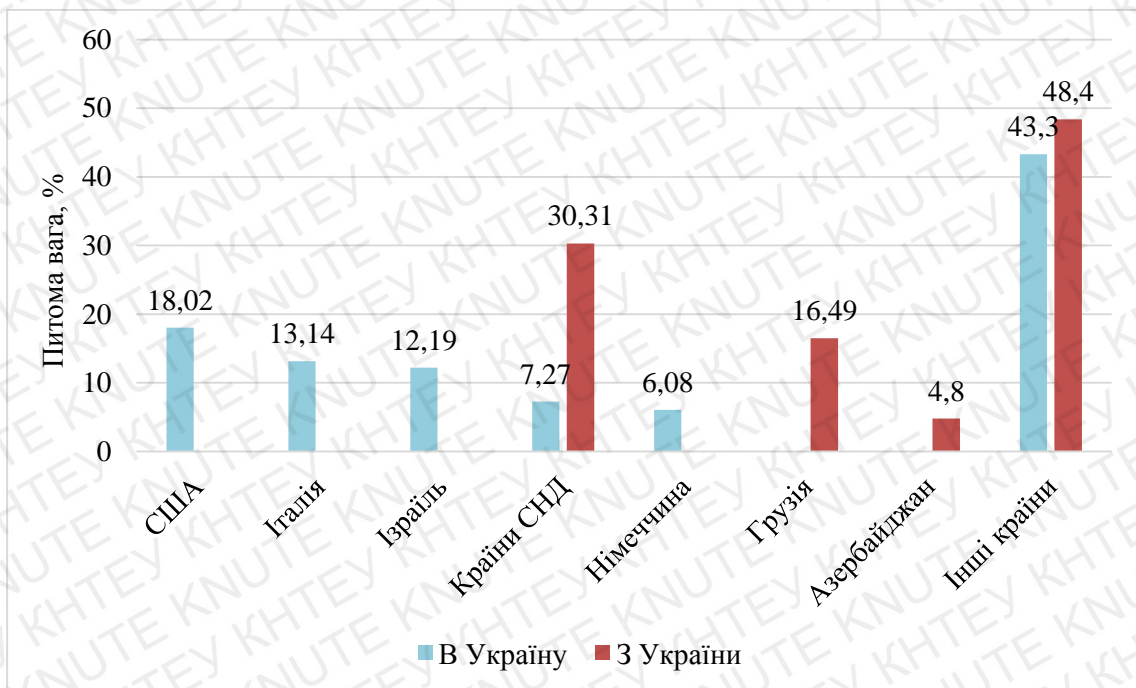

Рис. 2.2. Структура транскордонних переказів в межах платіжних системи України у розрізі різних країн за 2020 рік, %

* Складено автором за даними [5]

Як свідчать дані НБУ, найбільша частка транскордонних переказів в межах платіжних системи України у розрізі різних країн за 2020 рік у загальних обсягах платіжних операцій була характерною для переказів в Україну з США та переказів з України до країн СНД.

На рис. 2.3 відображена структура готівкових та безготівкових розрахунків за платіжними картками за 2017-2020 рр. Значні зміни відбулися уже в 2020 році, що свідчить про подальші перспективи поширення таких розрахунків за платіжними картками. При такому темпі приросту, уже відбуваються подальші позитивні зрушення до розвитку та до вдосконалення [5].

При розгляді структури операцій з платіжними картками співвідношення між готівковими та безготівковими операціями складає 25% до 75%, свідчить про переважання безготівкових розрахунків над готівковими (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Структура операцій за платіжними картками за 2017-2020 рр., %

* Складено автором за даними [6]

Найбільш популярними в складі безготівкових розрахунків є операції в Інтернет. За підрахунками протягом 2018 року загалом операції в Інтернет склали 38,2%. Це зумовлено більшим вибором та меншою ціною товарів, ніж зручністю доставки в магазинах. Також, слід враховувати ще одну найбільш важливу складову частину безготівкових операцій - розрахунки в торгівельних мережах, який дорівнює 33,2 %.

Протягом 2020 року фактично надавали послуги: 7 систем, створених банками; 15 систем, створених небанківськими установами; 8 внутрішньобанківських систем переказу коштів. Розподіл сум переказів, здійснених через системи переказу коштів, створених резидентами, в межах України за 2020 рік, наведено на рис. 2.4.

Сфера застосування платіжних послуг є багатогранною. Вони можуть використовуватися для забезпечення розрахунків і платежу. Також платіжні послуги нині надаються в комплексі з іншими банківськими продуктами, зокрема платіжні карти розглядаються як різновид споживчого кредиту.

У сучасних умовах в Україні спостерігається зростання платіжного бізнесу, про що свідчать дані про кількість випущених карт і обсязі операцій з їх використанням. Хоча вітчизняний ринок гостро реагує на світові тенденції в економіці та економічну ситуацію в країні, зростання обсягів платіжних операцій відбувається постійно

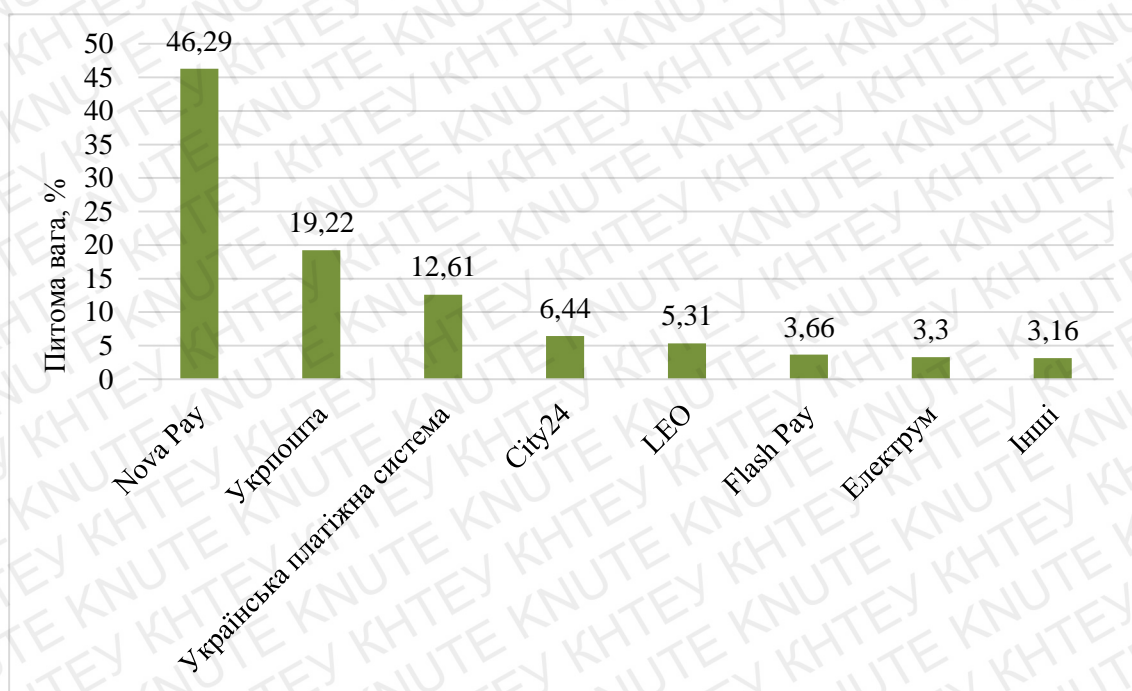

Рис. 2.4. Структура переказів, здійснених через системи переказу коштів, створених резидентами, в межах України за 2020 рік, %

* Складено автором за даними [5]

Можливості, що надаються платіжними сервісами, використовуються зараз в Україні в повній мірі. Однією з причин такої ситуації є низька фінансова грамотність населення і несформована культура використання банківських послуг. Старше покоління боїться новацій. Деякі громадяни погано поінформовані про нові технології в платіжних картах, про нові види карт. Відлякує населення від використання платіжних карт невпевненість в безпеці карт і транзакцій по ним, хоча банки і намагаються застосовувати нові технології, що підвищують рівень їх безпеки.

Стримує зростання ринку платіжних послуг і недостатній розвиток роздрібно платіжної інфраструктури. Зокрема, не вистачає пунктів

ідентифікації клієнтів, що стримує впровадження біометричних технологій. Платіжна інфраструктура відрізняється нерівномірним регіональним розподілом – переважна сума переказів здійснена у 2020 році у західних та східних регіонах України (Додаток Ж).

Не повністю використовуються банками в картковій сфері можливості цифрових технологій, особливо технологій штучного інтелекту. Тому не забезпечується необхідний клієнтам персональний підхід при картковому обслуговуванні. З усіх негативних факторів, наведених вище, зупинимося на розгляді особливо важливих в умовах цифрової економіки - на цифрових технологіях і технологіях штучного інтелекту.

Перехід від традиційної економіки до цифрової - загальносвітовий тренд, що включає цифрову трансформацію фінансової сфери, системне і поступальне впровадження нових фінансових технологій в режимі онлайн і з використанням мобільних додатків. Гнучкість, інноваційність та швидкість впровадження технологій в сферу платіжних послуг є сьогодні одними з головних чинників конкурентоспроможності банків. У зв'язку з цим багато вітчизняних банків прагнуть здійснити ефективну технологічну трансформацію [6].

Важливість цифровізації в сфері платіжних послуг як важливому сегменті платіжної системи підтверджується обраними пріоритетами в зв'язку з особливістю ситуації і значимістю самої сфери [6]:

- в сучасних кризових умовах пріоритетним напрямком діяльності вітчизняних банків є забезпечення ефективного і безперебійного функціонування платіжної системи;
- платіжна система розглядається в якості одного з ключових механізмів реалізації грошово-кредитної і бюджетної політики в Україні;
- розвиток національної платіжної системи в сучасних умовах є важливим, оскільки сприяє підвищенню ефективності проведених розрахунків в економіці і зниження супутніх їм ризиків;

- розвиток ринку платіжних послуг в умовах загострення геополітичних чинників стає життєво необхідним фактором, що дозволяє інтегрувати економіку України у світовий фінансовий простір.

Однак, перехід до цифрової економіки в секторі платіжних послуг, поряд з рядом переваг, також містить суттєві ризики:

1) Кіберризиками. Системи електронних платежів використовують мережеві технології, які досить часто піддаються активним атакам хакерів. В останнє десятиліття досить гострою стала проблема збереження персональних даних (РІІ) та забезпечення надійності захисту систем електронних платежів. В Україні спостерігалися непоодинокі випадки, коли злодії взламували системи електронних платежів або реалізовували шахрайські схеми, отримуючи доступ до банківських рахунків та електронних гаманців громадян.

2) Ризики інтеграції різних систем електронних платежів. В умовах діджиталізації економіки зростає кількість цифрових засобів платежів та складність систем, які їх обслуговують. Це значно ускладнює їх взаємодію, що досить часто призводить до не дуже ефективних технологічних рішень, наслідком чого є посилення ризиків безпеки електронних платежів. Універсальним виходом з даної ситуації міг би стати масовий перехід на блокчейн технології електронних платежів, але прогрес у цьому напрямку не є достатньо динамічним.

3) Ризик посилення тінізації економіки внаслідок використання небанківських електронних систем платежу. Ні для кого не є секретом, що, електронні системи платежів, які функціонують за принципом електронних гаманців (наприклад, PayPal, Pioneer) не потребують прив'язки аккаунта клієнта до реального рахунку. Це призводить до ризиків відсутності реальної ідентифікації осіб, що здійснюють електронні перекази. Така особливість електронних гаманців в Україні досить часто використовується для обгортівкування коштів у тіньовому секторі економіки.

В сучасних умовах розвиток ринку платіжних послуг нерозривно пов'язаний з автоматизацією, впровадженням новітніх технічних засобів і

передових банківських технологій для просування на ринок нових послуг, в тому числі електронних банківських сервісів. Революційний вплив на даний ринок надає розвиток інформаційних технологій і надання банківських продуктів через Інтернет. У сфері електронних платіжних послуг переважає принцип віддаленого доступу, коли клієнтами використовуються телефон або комп'ютер для здійснення операцій. Зараз пропонуються наступні електронні канали платіжних послуг: Інтернет; телефон; мережі мобільного зв'язку; інтерактивне телебачення; пристрої банківського самообслуговування [6].

Проникненню електронних платіжних продуктів в масове поширення сприяє такий фактор, як обмеження обсягу платежів з використанням електронних «гаманців» без ідентифікації клієнтів. Для забезпечення зростання активних користувачів провайдери доповнюють системи електронних платіжних сервісів безліччю функцій, не пов'язаних безпосередньо зі здійсненням платежів. Ключова установка в даному випадку - надати користувачеві повний набір засобів управління особистими фінансами. У числі додаткових функцій виступають персональний бюджет, візуалізація витрат, автоматичні платежі за заданим графіком. Але додатковий функціонал не обмежується фінансами. Провайдери електронних платіжних сервісів пропонують інтеграцію систем з популярними зовнішніми сервісами (соціальними мережами і відеохостингом), а також забезпечують можливість персоналізації інтерфейсу користувача.

В даний час змінилися потреби клієнтів фінансових установ та банків. Для них привабливою стає електронна форма платіжних послуг. Клієнти зацікавлені в тому, щоб сервіси та продукти вирішували конкретні життєві завдання. Сучасний банківський бізнес намагається трансформуватися відповідно до цих запитів клієнтів. Нині компанії, банки та інші фінансові інститути прагнуть задовольняти якомога більше число потреб зі здійснення переказів коштів. Спостерігається стирання кордонів між сегментами фінансового ринку внаслідок переміщення фокуса з продуктів в сторону клієнтських потреб. Дані тенденції реалізуються в умовах формування

«цифрового» покоління клієнтів, які використовують сучасні технології в повсякденному житті [6].

У такій ситуації деякі банки намагаються відступити від класичної моделі банку - провайдера платіжних послуг і переходять до моделі банку як глобальної екосистеми, завдання якої полягає в підборі та впровадженні кращих платіжних сервісів для задоволення щоденних потреб широкого кола клієнтів. В такому випадку доцільно реалізовувати принцип партнерства, що передбачає об'єднання на базі єдиної платформи партнерів банку, що надають послуги фінансового і нефінансового характеру. Це дозволяє пропонувати клієнтові комплексні платіжні продукти і рішення, підвищувати рівень сервісу.

Таким чином, в Україні спостерігаються досить динамічні процеси у розвитку ринку платіжних послуг, які спостерігаються стійкою тенденцією зростання частки безготівкового обороту у загальній сумі здійснених платіжних операцій. Найбільші обсяги електронних платежів в Україну надходять переважно з США та країн ЄС. Платіжна інфраструктура відрізняється нерівномірним регіональним розподілом – переважна сума переказів здійснена у 2020 році у західних та східних регіонах України. В перспективі суттєву конкурентну перевагу на ринку платіжних послуг отримають ті фінансові установи, які зуміють створити інтелектуальну платіжну систему на принципах цифрової економіки, що максимально відповідає потребам клієнтів. Діджиталізація ринку платіжних послуг також повинна враховувати ряд ризиків, які виникають у процесі здійснення електронних платежів.

2.2. Особливості інтеграції АТ «Ощадбанк» у ринок платіжних послуг

Спочатку варто навести загальну характеристику діяльності банку АТ «Ощадбанк». Публічне акціонерне товариство «Державний ощадний банк України») - український банк, другий за розмірами активів та найбільший за кількістю відділень серед усіх банків України. Перебуває у державній власності. Станом на 1 січня 2018 року чисті активи банку становили 234 мільярди гривень. Національна мережа банківського обслуговування

ОЩАДБАНКу включає в себе близько 2630 відділень. АТ «Ощадбанк» є одним з провідних банків України, системоутворюючим банком [44].

Формування важелів системи державного регулювання у банківському секторі є одним з вагомих пріоритетів для розвитку банківського сектору та функціонування АТ «Ощадбанк» на ринку фінансових послуг України. Варто відмітити, що на початковому етапі розвитку, який охоплював 1992-2008 рр., умови законодавчого регулювання діяльності АТ «Ощадбанк» були більш сприятливими, оскільки не існувало жорстких вимог до формування капіталу, рівень контролюваності операцій з боку НБУ був мінімальний. Це сприяло заведенню значних сум іноземних інвестицій у банківський бізнес АТ «Ощадбанк» без будь-яких податкових наслідків. До 2008-го року активи та капітал банку збільшився у десятки разів.

У 2009-2013 рр. відбувалося поступове посилення регулюючих заходів з боку НБУ за показниками формування капіталу банку. Після 2015-го року ці заходи стали більш жорсткими, що зумовило процес скорочення кількості філій банку. Динаміку кількості філій банку АТ «Ощадбанк» у 2010-2021 рр. наведено на рис. 2.5.

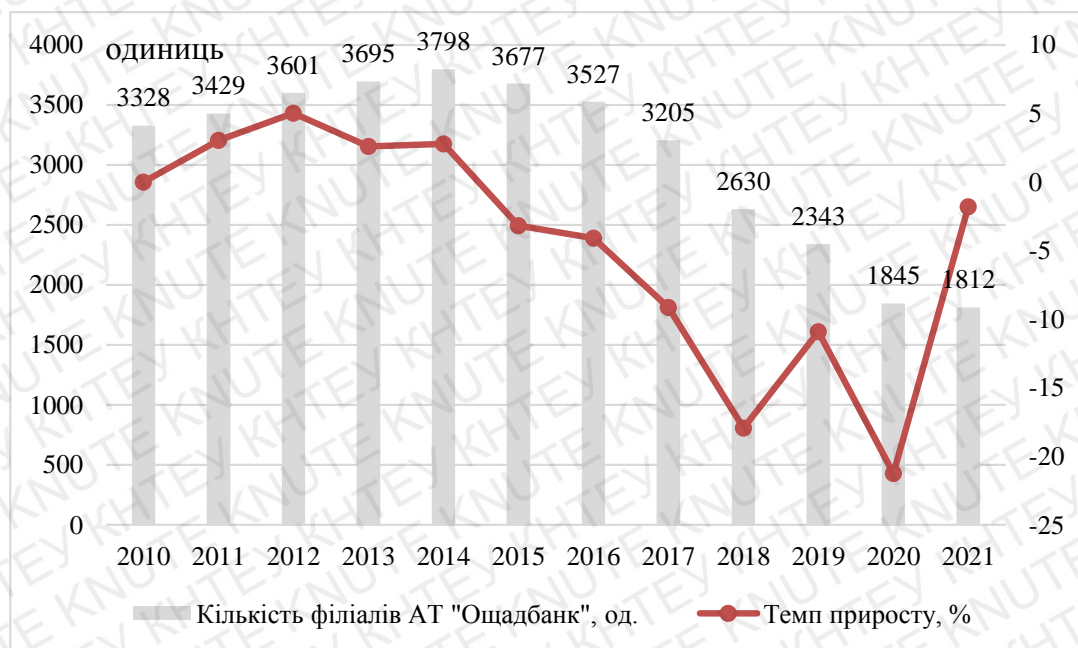

Рис. 2.5. Динаміка кількості філій банку АТ «Ощадбанк» у 2010-2021 р., од.*

* Складено автором за даними [36]

Банк налічує найбільшу кількість філій та відділень серед усіх інших банків. Відділення банку виступає основним комунікаційним центром, яке поєднує у собі комплекс внутрішніх та зовнішніх комунікацій фінансової установи. Як можемо бачити з рис. 2.6, динаміка кількості філій банку АТ «Ощадбанк» у 2018 році становила 2630 од., що на 575 філій менше порівняно з 2017-м роком. У 2014-2018 рр., зважаючи на кризову ситуацію в банківському секторі та економіці в цілому (зокрема внаслідок окупації частини території країною-агресором Росією), відбулося скорочення кількості відділень банку АТ «Ощадбанк» на 1168 од. Скорочення кількості відділень спостерігалось також у 2018-2021 рр., що було зумовлено наслідками політики оптимізації банківських послуг та закриттям неприбуткових відділень.

Робоча мережа Ощадбанку станом на 31 грудня 2020 року нараховувала 1845 установ, в т.ч. 24 регіональні управління та 1 821 територіально відокремлене безбалансове відділення (без урахування зупинених за рішенням правління Ощадбанку 421 установи, що розташовані на територіях Донецької та Луганської областей, які не контролюються українською владою).

Банк послідовно модернізує мережу відділень, поступово збільшуючи кількість відділень нового формату. Протягом 2020 року було переведено до нового формату 20 відділень. Станом на 31 грудня 2020 року мережа Ощадбанку нараховувала 677 установ нового формату, в т.ч. 24 інклюзивні відділення, комплексно адаптовані для обслуговування клієнтів з інвалідністю. Ще один зріз трансформування мережі – закриття неефективних відділень та переміщення відділень до більш привабливих локацій для розвитку бізнесу. Протягом 2020 року було скорочено 498 неефективних відділень.

Окремим аспектом є забезпечення надання банківських послуг у районах, де мають місце суттєві обмеження для нормального соціально-економічного життя. За допомогою 13 підрозділів дистанційного обслуговування та 5 мобільних підрозділів, з яких два – на базі броньованих КраЗів, що працюють вздовж лінії розмежування та в гуманітарно-логістичних центрах у Донецькій та Луганській областях, продовжувалась підтримка клієнтів у віддалених

населених пунктах, де Ощадбанк є єдиною точкою доступу до фінансових послуг.

З метою аналізу функціонування банку на ринку платіжних послуг розглянемо порівняльну динаміку кількості транзакцій у розрізі різних каналів надання банківських послуг (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Порівняльна динаміка кількості транзакцій у розрізі різних каналів надання банківських послуг АТ «Ощадбанк» за 2018-2021 (9міс) рр., млн.транзакцій

Канали	Обсяг по роках, млн.транзакцій				Абсолютний приріст, млн.транзакцій		Темп приросту, %	
	2018	2019	2020	2021 (9міс)	2018-2019	2019-2020	2018-2019	2019-2020
Відділення	29,8	27,6	20,9	13,0	-2,2	-6,7	-7,4	-24,4
Платіжні термінали	34,4	32,2	24,2	14,7	-2,2	-7,9	-6,5	-24,7
АТМ	92,8	98,8	92,6	62,0	6,0	-6,2	6,5	-6,3
Ощад 24/7	20,4	31,8	61,0	42,8	11,4	29,2	55,9	91,8
Разом	177,4	190,4	198,7	132,5	13,0	8,3	7,3	4,4

* Складено автором за даними [36]

Як свідчать дані табл. 2.1, в цілому можна було спостерігати зростання кількості транзакцій клієнтів банку через цифрові канали у 2018-2020 роках. Так, у 2018 році клієнтами банку було здійснено 177,4 млн.транзакцій, при цьому з використанням платіжних карток було здійснено транзакції за такими каналами як платіжні термінали (34,4 млн.), АТМ (92,8 млн.) та Ощад 24/7 (20,4 млн.). Структуру проведених транзакцій за каналами наведено на рис. 2.6.

Варто відмітити, що на операції з використанням платіжних карток у 2018 році припадало 83,2% від загальної кількості транзакцій банку, у тому числі за такими каналами як платіжні термінали (19,4%), АТМ (52,3%) та Ощад 24/7 (11,5%). У 2019 році клієнтами банку було здійснено 190,4 млн.транзакцій, при цьому з використанням платіжних карток було здійснено транзакції за

такими каналами як платіжні термінали (32,2 млн.), АТМ (98,8 млн.) та Ощад 24/7 (31,8 млн.).

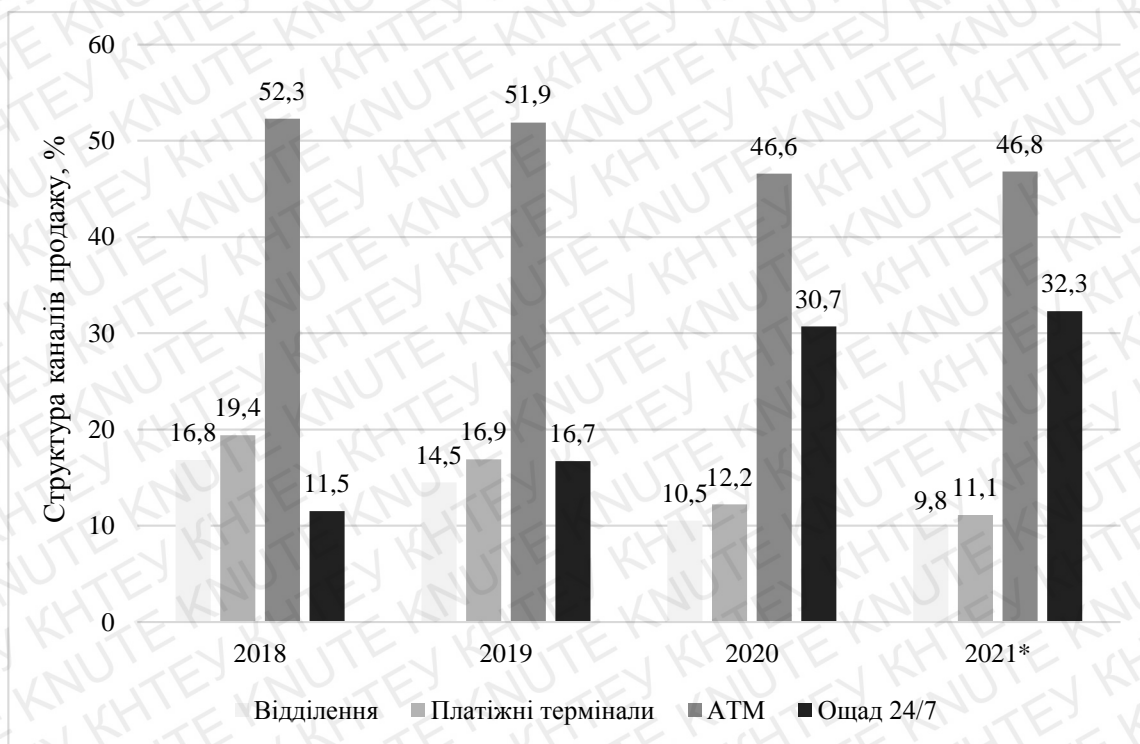

Рис. 2.6. Структура транзакцій у розрізі різних каналів надання банківських послуг АТ «Ощадбанк» за 2018-2021 (9міс) рр., %

* Складено автором за даними [36]

Можна помітити, що у 2018-2019 рр. зросла кількість транзакцій з використанням АТМ на 6,5% та з використанням Ощад 24/7 на 55,9%. У 2019 році на операції з використанням платіжних карток припадало 85,5% від загальної кількості транзакцій банку, у тому числі за такими каналами як платіжні термінали (16,9%), АТМ (51,9%) та Ощад 24/7 (16,7%).

За 2020 рік клієнтами банку було здійснено 198,4 млн. транзакцій, при цьому з використанням платіжних карток було здійснено транзакції за такими каналами як платіжні термінали (24,2 млн.), АТМ (92,6 млн.) та Ощад 24/7 (61,0 млн.). Можна помітити, що у 2018-2019 рр. зросла кількість транзакцій з використанням Ощад 24/7 на 91,8%. У 2020 році на операції з використанням платіжних карток припадало 89,5% від загальної кількості транзакцій банку, у

тому числі за такими каналами як платіжні термінали (12,2%), АТМ (46,6%) та Ощад 24/7 (30,7%).

Альтернативні канали продажів представлено дистанційним обслуговуванням за допомогою цифрового сервісу. Ключовим каналом дистанційного обслуговування клієнтів роздрібного бізнесу є мобільний банкінг на базі додатку «Ощад 24/», кількість користувачів якого становить 5 млн осіб (що на 1 млн більше ніж минулого року). Щодо юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та самозайнятих осіб, то вони активно використовують систему CorpLight та частково Corp2. При цьому частка платежів, яка здійснюється клієнтами ММСБ дистанційно, досягла показника 98,4% (лише 1,6% здійснюється з застосуванням паперових платіжних доручень).

Для характеристики процесів інтеграції банку на ринок платіжних послуг варто розглянути обсяги доходів банку від надання платіжних послуг (комісійні доходи) (табл. 2.2). Розрахунки здійснено за даними Додатків Б, В та Г (фінансова звітність банку за 2019-2021 рр.).

Таблиця 2.2

Обсяги доходів банку АТ «Ощадбанк» від надання платіжних послуг за 2018-2021 (9міс) рр., тис.грн

Канали	Обсяг по роках, тис.грн				Абсолютний приріст, тис.грн		Темп приросту, %	
	2018	2019	2020	2021 (9міс)	2018-2019	2019-2020	2018-2019	2019-2020
Операції з платіжними картками	2592504	3515155	4688019	4412488	922651	1172864	35,6	33,4
Розрахунково-касові операції	2309893	2546125	3057599	2456581	236232	511474	10,2	20,1
Разом платіжні послуги	4902397	6061280	7745618	6869069	1158883	1684338	23,6	27,8

* Складено автором за даними [36]

Як можемо бачити з табл. 2.2, загальний обсяг наданих банком платіжних послуг склав у 2018 році 4902397 тис.грн., у тому числі обсяг доходів від операцій з платіжними картками становив 2592504 тис.грн, а обсяг доходів від розрахунково-касових операцій склав 2309893 тис.грн. У 2019 році даний показник збільшився на 1158883 тис.грн або на 23,6%, у тому числі обсяг доходів від операцій з платіжними картками зріс на 922651 тис.грн або на 35,6%, а обсяг доходів від розрахунково-касових операцій збільшився на 236232 тис.грн або на 10,2%. У 2020 році даний показник збільшився на 1684338 тис.грн або на 27,8%, у тому числі обсяг доходів від операцій з платіжними картками зріс на 1172864 тис.грн або на 33,4%, а обсяг доходів від розрахунково-касових операцій збільшився на 511474 тис.грн або на 20,1%.

Важливо також навести показники частки доходів банку, отриманих від надання платіжних послуг, у обсягах комісійних доходів (рис. 2.7).

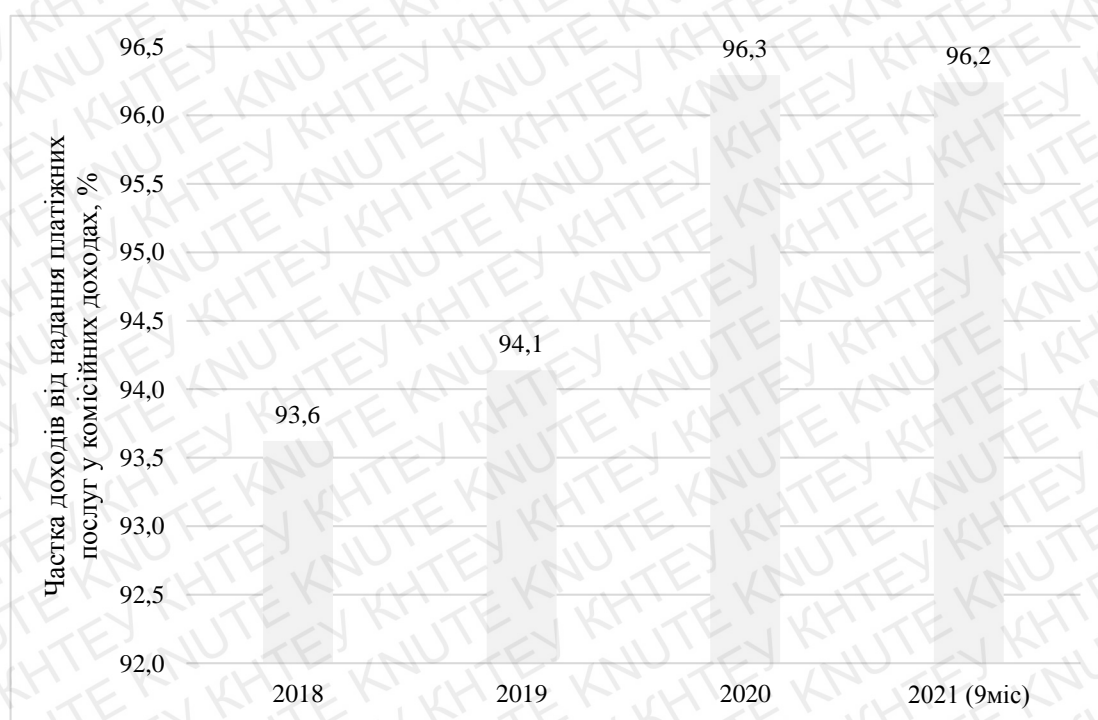

Рис. 2.7. Частка доходів банку АТ «Ощадбанк», отриманих від надання платіжних послуг, у обсягах комісійних доходів за 2018-2021 (9міс) рр., %

* Складено автором за даними [36]

Як можемо бачити з рис. 2.8, у загальній структурі комісійних доходів банку АТ «Ощадбанк» частка платіжних послуг має поступову тенденцію до

зростання. У 2018 році доходи від надання платіжних послуг у структурі комісійних доходів склали 93,6%, у 2019 році – 94,1%, у 2020 році – 96,3%, за 9 місяців 2021 року – 96,2%.

Важливо також навести показники фінансових результатів від надання платіжних послуг банком (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Динаміка фінансових результатів від надання платіжних послуг банком

АТ «Ощадбанк» за 2018-2021 (9міс) рр., тис.грн

Показники	Роки				Абсолютний приріст, тис.грн		Темп приросту, %	
	2018	2019	2020	2021 (9міс)	2018-2019	2019-2020	2018-2019	2019-2020
<i>Доходи, разом:</i>	4902397	6061280	7745618	6869069	1158883	1684338	23,6	27,8
у т.ч. операції з платіжними картками	2592504	3515155	4688019	4412488	922651	1172864	35,6	33,4
у т.ч. розрахунково-касові операції	2309893	2546125	3057599	2456581	236232	511474	10,2	20,1
<i>Витрати, разом:</i>	1722631	2199962	3039068	2563382	477331	839106	27,7	38,1
у т.ч. операції з платіжними картками	1632707	2119131	2936140	2462376	486424	817009	29,8	38,6
у т.ч. розрахунково-касові операції	89924	80831	102928	101006	-9093	22097	-10,1	27,3
<i>Фінансовий результат</i>	3179766	3861318	4706550	4305687	681552	845232	21,4	21,9
у т.ч. операції з платіжними картками	959797	1396024	1751879	1950112	436227	355855	45,4	25,5
у т.ч. розрахунково-касові операції	2219969	2465294	2954671	2355575	245325	489377	11,1	19,9

* Складено автором за даними [36]

Як можемо бачити з табл. 2.3, загальний обсяг фінансового результату банку від надання платіжних послуг склав у 2018 році 3179766 тис.грн., у тому числі обсяг фінансового результату від операцій з платіжними картками

становив 959797 тис.грн, а обсяг прибутку від розрахунково-касових операцій склав 2219969 тис.грн. У 2019 році даний показник збільшився на 681552 тис.грн або на 21,4%, у тому числі обсяг фінансового результату від операцій з платіжними картками зріс на 436227 тис.грн або на 45,4%, а обсяг фінансового результату від розрахунково-касових операцій збільшився на 245325 тис.грн або на 11,1%. У 2020 році загальний обсяг фінансового результату від надання платіжних послуг збільшився на 489377 тис.грн або на 27,8%, у тому числі обсяг фінансового результату від операцій з платіжними картками зріс на 355855 тис.грн або на 25,5%, а обсяг фінансового результату від розрахунково-касових операцій збільшився на 489377 тис.грн або на 19,9%.

Розглядаючи кількісні показники надання банківських послуг можемо сказати, що АТ «Ощадбанк» відставав від конкурента – АТ «Приватбанк», однак випереджав інші системоутворюючі банки – АТ «Альфа-Банк» та АТ «Укресімбанк» (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Порівняльна характеристика асортименту банківських послуг АТ «Ощадбанк» та інших системоутворюючих банків України у 2021 році

(кількість банківських продуктів або послуг)

Багатофункціональні банки	Вида-ча кредитів	Депози-ти	Платіжні послуги	Веб-бан-кінг	Фінан-сова орен-да	Опера-ції з цінними папе-рами	Інші операції
АТ "ОЩАДБАНК"	9	11	10	1	-	-	-
АТ КБ "ПРИВАТ БАНК"	11	14	12	2	2	2	1
АТ "УКРЕКСІМ БАНК"	10	2	5	1	1	1	1
АТ "Альфа-Банк"	9	7	9	1	2	1	1

* Складено автором за даними [5, 36]

Для усіх банків-конкуrentів найбільший обсяг є характерним для напрямку кредитування та надання депозитних послуг. Це зумовлено тим, що будь-який банк в першу чергу розвиває напрямок залучення фінансових ресурсів з метою їх подальшого розміщення у кредитних інструментах.

Структуру вартості наданих послуг АТ «Ощадбанк» та його основних конкурентів, наведено на рис. 2.9. Для АТ «Ощадбанк» кредитно-депозитні послуги у структурі операційного портфелю становили 76,0%. Для АТ «УКРЕКСІМБАНК» наведений показник становив 90,1%.

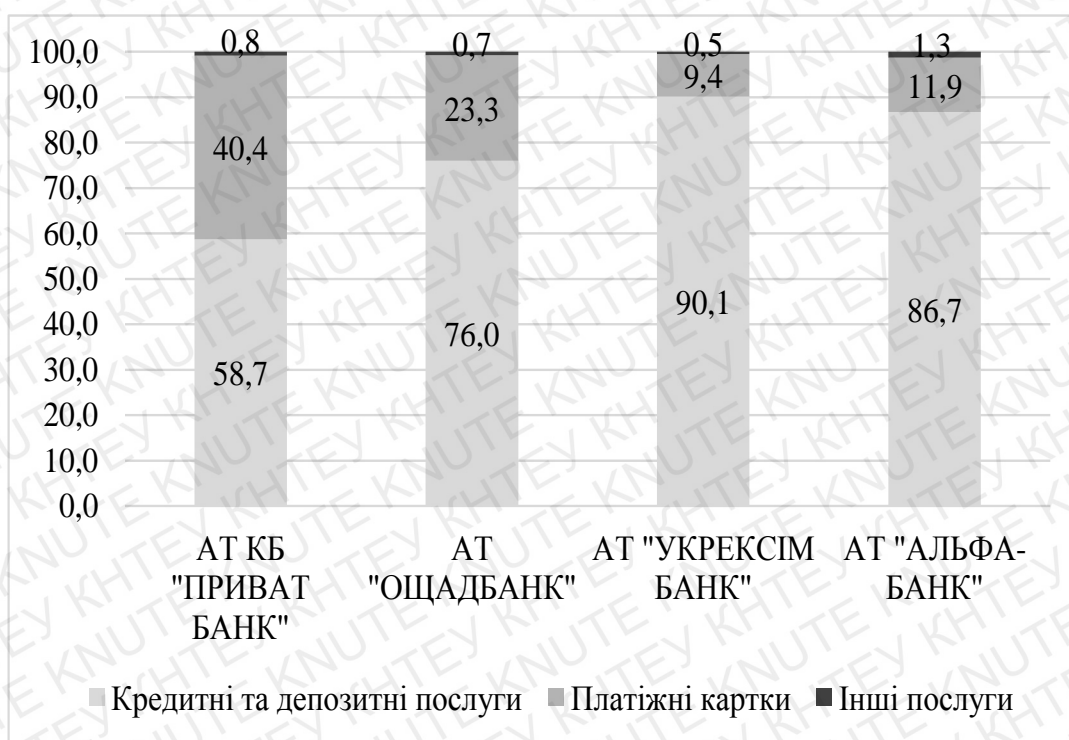

Рис. 2.7. Структуру вартості наданих послуг АТ «Ощадбанк» та його основних конкурентів (2021 р.)

* Складено автором за даними [5, 36]

Процес надання платіжних послуг для АТ «Ощадбанк» передбачає ряд етапів, що забезпечують досягнення його довгострокової стратегії розвитку на фінансовому ринку. Кожен з етапів розробки послуг пов'язаний з іншими і є

обов'язковим для формування оптимального процесу оптимізації портфелю продуктів банку в напрямку зростання його ефективності (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Основні етапи формування портфелю продуктів АТ «Ощадбанк»

<i>Характеристика етапів</i>	<i>Основні орієнтири</i>
Постановка цілей і визначення основних завдань проведення стратегічного аналізу	Діяльність орієнтована на залучення оптимального обсягу грошових коштів (за строками і валютами), необхідного і достатнього для роботи на фінансових ринках за умови забезпечення мінімального рівня витрат
Виділення відповідних підрозділів і розподіл повноважень співробітникам банку	Орієнтована на визначення підрозділів банку, за якими закріплені завдання щодо залучення депозитів (відділ маркетингу) і функції щодо обслуговування клієнтів
Розробка відповідних процедур залучення ресурсів	Визначені конкретні схеми, заходи, які використовують інструменти маркетингу для залучення грошових коштів юридичних і фізичних осіб шляхом прямої чи прихованої реклами або пропаганди
Організація контролю і управління в процесі здійснення депозитних операцій	Завданням контролю є уникнути або зменшити ризики, які виникають при депозитних операціях. Депозити розглядаються як самостійний об'єкт управління і джерело підвищення ефективності роботи банку

* Складено автором за даними [36]

АТ "Ощадбанк" забезпечує клієнтам комплекс платіжних банківських послуг, у тому числі:

- повний спектр розрахунково-касового обслуговування, в тому числі через системи дистанційного обслуговування рахунків;
- залучення грошових коштів як за існуючими, так і за новими депозитними продуктами;
- надання консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських операцій.

В сучасних умовах АТ «Ощадбанк» реалізує бізнес-модель універсального банку і при цьому є системно важливим банком для національної економіки. Це вимагає наявності значних власних

інфраструктурно-технологічних потужностей у вигляді насамперед сучасної ІТ-складової та розвинених каналів продажів. На сьогодні Ощадбанк має централізовані ІТ-системи, автоматизовані процеси обслуговування клієнтів та кредитування, власний контакт-центр та картковий процесинг, сучасне сховище даних. ІТ-процеси побудовано з належним урахуванням вимог у частині інформаційної безпеки. У частині каналів продажів варто виокремити традиційний канал продажів через мережу відділень та канали дистанційного обслуговування, які банк значно розвинув протягом останніх років.

Отже, за результатами проведеного стратегічного аналізу АТ «Ощадбанк» можна стверджувати, що робоча мережа АТ «Ощадбанк» станом на 31 грудня 2020 року нараховувала 1845 установ. За 2020 рік клієнтами банку було здійснено 198,4 млн. транзакцій, при цьому з використанням платіжних карток було здійснено транзакції за такими каналами як платіжні термінали (24,2 млн.), АТМ (92,6 млн.) та Ощад 24/7 (61,0 млн.). Можна помітити, що у 2018-2019 рр. зросла кількість транзакцій з використанням Ощад 24/7 на 91,8%. У 2020 році на операції з використанням платіжних карток припадало 89,5% від загальної кількості транзакцій банку, у тому числі за такими каналами як платіжні термінали (12,2%), АТМ (46,6%) та Ощад 24/7 (30,7%). У 2020 році даний обсяг наданих банком платіжних послуг збільшився на 1684338 тис.грн або на 27,8%, у тому числі обсяг доходів від операцій з платіжними картками зріс на 1172864 тис.грн або на 33,4%, а обсяг доходів від розрахунково-касових операцій збільшився на 511474 тис.грн або на 20,1%. У загальній структурі комісійних доходів банку АТ «Ощадбанк» частка платіжних послуг має поступову тенденцію до зростання. У 2020 році загальний обсяг фінансового результату від надання платіжних послуг збільшився на 489377 тис.грн або на 27,8%, у тому числі обсяг фінансового результату від операцій з платіжними картками зріс на 355855 тис.грн або на 25,5%, а обсяг фінансового результату від розрахунково-касових операцій збільшився на 489377 тис.грн або на 19,9%.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ІНТЕГРАЦІЇ РИНКУ ПЛАТІЖНИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ У СВІТОВИЙ ФІНАНСОВИЙ ПРОСТІР

3.1. Інтеграція зарубіжного досвіду в платіжну інфраструктуру України

Як регулятор банківської діяльності, Національний банк України уважно слідкує за світовим розвитком платіжних послуг в закордонних банках і періодично привертає увагу вітчизняних банків до необхідності покращувати якість надаваних послуг. Для цього Національний банк України приймає відповідні нормативні документи, а також бере участь у просуванні нових законів. В результаті українські банки за рівнем своїх платіжних послуг не набагато відстають від закордонних банків.

Важливим кроком на шляху інтеграції ринку платіжних послуг України у світовий фінансовий простір стало прийняття нового Закону України «Про платіжні послуги» № 1591-IX (Закон № 1591-IX) 30 червня 2021 року, який почне діяти з 22 липня 2022 року [39]. Даний закон покликаний забезпечити максимальний розвиток вітчизняного ринку платіжних послуг, оскільки враховує всі сучасні світові тенденції здійснення безготівкових розрахунків.

Необхідність прийняття наведеного закону в руслі сучасних тенденцій розвитку ринку фінансових послуг пояснюється тим, що старий Закон України «Про платіжні системи та перекази грошей в Україні» № 2346-III від 05.04.2001 р. забезпечував регламентацію лише грошових переказів. Відповідно до цього, старий закон не міг сприяти адаптуванню платіжної системи до вимог міжнародних стандартів [39]. Так, варто відмітити, що в Європейському Союзі ринок платіжних послуг регулюється великою кількістю нормативних документів, і одним з головних є Друга директива про платежі (PSD2), що вступила в силу з 2018 року. Даний нормативний документ ЄС сприяє зростанню рівня гнучкості ринку платіжних послуг. Особливо це є важливим

для фінтех-компаній та банківських установ, та сприяє посиленню захисту прав споживачів фінансових послуг [37].

Тому, новий закон було розроблено з метою наближення вимог вітчизняного законодавства до європейського у сфері регулювання ринку платіжних послуг. Основні перспективні напрямки інтеграції ринку платіжних послуг України у світовий фінансовий простір, які пропонуються та відкриваються у відповідності до нового закону, наведено у табл. 3.1.

Таблиця 3.1

**Основні перспективні напрямки інтеграції ринку платіжних послуг
України у світовий фінансовий простір**

№	Напрямок	Характеристика напрямку
1	Впровадження Open Banking	дозволить компаніям вивчити фінансові можливості споживачів, розробити та пропонувати продукти для їхніх потреб.
2	Розширення кількості платіжних послуг	Розширено спектр платіжних послуг, у тому числі додано до загального переліку дві нефінансові послуги
3	Диверсифікація мережі платіжних провайдерів	Оператори платіжного зв'язку зможуть надавати платіжні послуги, що розширює коло платіжних провайдерів в Україні
4	Введено зміни до вимог постачальників платіжних послуг	Запропоновані законом вимоги до постачальників платіжних послуг дадуть можливість збільшити рівень їх безпеки, зручності та гнучкості, що збільшить рівень якості фінансових сервісів
5	Впровадження міжнародного стандарту ISO 20022	Забезпечить інтеграцію платіжної системи у світовий фінансовий простір, зростання рівня гнучкості здійснення електронних платежів, забезпечення можливості додавання додаткової інформації до платіжних реквізитів, розширення функцій платіжних систем та зростання кількості платіжних інструментів

* Складено автором за даними [37-38]

Розглянемо наведені перспективи більш детально. Open Banking став досить важливою зміною для фінансового ринку. Відкритий банкінг передбачає організацію здійснення платіжних процедур, за допомогою яких фінансові установи надають доступ до фінансової інформації про їх споживачів. Доступ надається іншим компаніям, що мають ліцензію на

здійснення переказів грошових коштів. Доступ надається через відкриті програмні інтерфейси фінансових установ (API). При цьому самі клієнти фінансових компаній мають підтвердити свою згоду на передачу їх платіжних даних іншим суб'єктам механізму здійснення платежів [37].

Відкритий банкінг надасть можливість в Україні зосередити усю платіжну інформацію у єдині мережі. Доступ до цієї інформації зможуть мати лише санкціоновані користувачів мережі. Це значно пришвидшить процес здійснення розрахункових операцій між учасниками платіжної операції. Також значно спрощується процедура підтвердження окремих реквізитів платежу у процесі його обробки [37].

При цьому, для оплати за одні й ті самі послуги споживач платіжних послуг зможе з легкістю змінювати провайдера, що дасть змогу посилити градус конкурентної боротьби на ринку та, відповідно, знизити ризики погіршення якості послуг.

Відповідно до Закону № 1591-IX (стаття 53 ч. 1) відкритий банкінг на правовому рівні визначає можливість надання перманентного доступу до рахунків клієнтів для різних провайдерів. Законом 91 1591-IX окреслено, що можливість запуску відкритого банкінгу з'явиться не раніше 2025 року (з 22 липня). Проте, НБУ планує прискорити цей процес і розпочати впровадження відкритого банкінгу (технічний етап підготовки) у 2023 році [39].

Важливо звернути увагу на розширення класифікації платіжних послуг у відповідності до наведеного закону. При цьому до складу фінансових послуг будуть відносити послуги з переказу коштів без відкриття рахунку. Такий вид платежів набув досить значного поширення у цивілізованих розвинутих країнах. Платіжні провайдери, наприклад у США та ЄС, мають змогу здійснити виконання платіжних операцій з електронними грошима [37].

Варто додати, що до прийняття закону послуги зі здійснення платіжних операцій могли здійснювати лише фінансові установи, участь яких є підтвердженою у визначених платіжних системах. Після впровадження в дію Закону №1591-IX оператори поштового зв'язку також можуть здійснювати

організацію процесу виконання платіжних операцій. Окрім операторів платіжного зв'язку, перелік учасників ринку платіжних послуг розширюється такими закладами як філії іноземних фінансових установ, установи з відкриття електронних гаманців та обігу електронних грошей [39].

Відмітним є той факт, що небанківським фінансовим установам з метою проведення платежів вже не буде потреби у авторизації в платіжній системі. Фінансові установи самостійно зможуть здійснити виконання платіжних послуг, авторизуючись в єдині платіжній мережі.

У березні минулого року Національний банк України заявив про поступове впровадження міжнародного стандарту ISO 20022, що стане частиною масштабної ініціативи щодо трансформації українського платіжного ринку [40].

ISO 20022 – це стандарт та методологія створення описів бізнес-процесів, що супроводжуються обміном електронними фінансовими повідомленнями, та проектування схем та форматів цих повідомлень. Простіше кажучи, це новий стандарт для електронного обміну даними між усіма учасниками фінансових та торгових ринків. А до них належать не лише банки, а й інші фінансові установи. Тому перехід на новий стандарт є актуальним для них.

У 2021 році Нацбанк опублікував огляд проекту щодо впровадження стандарту ISO 20022 у платіжній інфраструктурі України. У ньому наголошується, що основна відмінність ISO 20022 від стандартів, що існували раніше, полягає у наявності методології проектування технологічно нейтральних схем обміну та форматів електронних повідомлень. Відповідно до планів НБУ було запущено процедуру опрацювання ініціатив з міграції Системи електронних платежів (СЕП) НБУ на більш актуальні та сучасні протоколи і вимоги до обміну платіжною інформацією. За рахунок міжнародного стандарту ISO 20022 планується досягти ряду напрямків, які відображено на рис. 3.1.

Це забезпечує високий рівень операційної сумісності між автоматизованими системами, які обробляють різні повідомлення. Результатом

застосування методології ISO 20022 є побудова формалізованого опису бізнес-процесів та отримання форматів та схем обміну електронними повідомленнями, що забезпечують реалізацію бізнес-процесів [40].

Рис. 3.1. Напрямки та перспективи впровадження міжнародного стандарту ISO 20022

* Складено автором за даними [40]

Стандарт ISO 20022 було затверджено у 2004 році, і за кілька років на основі його методології було спроектовано 280 різних типів повідомлень. Стандарт постійно та активно розвивається, представлені моделі удосконалюються, відображаючи зростаючі потреби учасників ринку. Побудовано формалізовані моделі таких предметних областей [40]:

- платежі та розрахунки;
- операції з цінними паперами;
- обслуговування торгових операцій;
- банківські карти;
- операції на валютному ринку.

За методологією ISO 20022 моделювання проводиться шляхом структурування об'єктів стандартизації та даних про них за принципом «згори

донизу» або «від загального до приватного». При моделюванні виділяються чотири основні етапи (оглядовий, концептуальний, логічний і фізичний), що відповідають чотирма різними рівнями деталізації, на яких розглядаються об'єкти, що вивчаються [40].

Уповноваженим органом з реєстрації та супроводу стандарту ISO 20022 є компанія SWIFT. Нині стандарт поетапно запроваджується учасниками світової фінансової спільноти. До 2021 року на стандарти ISO 20022 перейдуть банки Європи, а за ними — США. В Україні план заходів щодо впровадження нового стандарту для електронного обміну даними складається з таких етапів [38]:

- 1) Розробка нормативно-правової бази, що регламентує порядок застосування методології стандарту ISO 20022 у платіжній інфраструктурі України, а також внесення змін до чинних нормативно-правових актів.
- 2) Розробка електронних платіжних документів та фінансових повідомлень, створених відповідно до методології ISO 20022 для платіжної інфраструктури України.
- 3) Впровадження електронних платіжних документів та фінансових повідомлень, створених відповідно до методології ISO 20022, у СЕП-4 та у ПК учасників ринку.
- 4) Відповідно до дорожньої карти проекту, має бути представлена модель кредитового переказу, потім модель дебетового переказу. Також навесні планується старт етапу розробки ПЗ СЕП-4 [38].

Отже, у даному питанні було обґрунтовано основні напрямки інтеграції платіжної системи України у світовий фінансовий простір. Open Banking дозволить компаніям вивчити фінансові можливості споживачів, розробити та пропонувати продукти для їхніх потреб. Розширення кількості платіжних послуг передбачає зростання спектру платіжних послуг, у тому числі додано до загального переліку дві нефінансові послуги. Диверсифікація мережі платіжних провайдерів дасть змогу реалізувати умови, за яких оператори платіжного зв'язку зможуть надавати платіжні послуги, що розширює коло платіжних провайдерів в Україні. На рівні нового Закону України «Про платіжні послуги»

Введено зміни до вимог постачальників платіжних послуг. Запропоновані законодавчо вимоги до постачальників платіжних послуг дадуть можливість збільшити рівень їх безпеки, зручності та гнучкості, що збільшить рівень якості фінансових сервісів. Впровадження міжнародного стандарту ISO 20022 розглядається як важлива перспектива платіжної системи України у світовий фінансовий простір, що зростання рівня гнучкості здійснення електронних платежів, забезпечення можливості додавання додаткової інформації до платіжних реквізитів, розширення функцій платіжних систем та зростання кількості платіжних інструментів.

3.2. Пропозиції щодо зростання рівня інтегрованості платіжних послуг банку АТ «Ощадбанк» в світовий фінансовий простір

Розвиток процесів інтеграції системи платіжних послуг АТ «Ощадбанк» можна пришвидшити за рахунок використання сучасних інноваційних банківських продуктів. Інновації в банківських продуктах є передумовою загального підвищення як якості платіжних послуг (сприяє зростанню попиту на банківські послуги), так і оптимізації вартості надання послуг (сприяє прибутковості платіжних послуг) [20].

Загалом важливо відзначити ряд перспективних можливостей для банку в напрямку інтеграції у світовий ринок платіжних послуг для подальшого розвитку відповідних рішень:

1. Монетизація даних. Інформація є найважливішим ресурсом сучасного бізнесу. Банківська аналітична інформація може дати як самому банку, так і його клієнтам конкурентну перевагу на ринку [20].
2. Соціальна цінність. Одним із яскравих прикладів тенденції соціальної цінності є залучення клієнтів до проектування інноваційних напрямків банку, покращення клієнтоорієнтації, створення спільного з клієнтами бачення подальшого розвитку банку. Необхідність більш індивідуального підходу до клієнтів замість пропонування стандартизованих пакетних рішень є дуже

актуальною для іноземних банків, оскільки відповідає очікуванням сучасних клієнтів (наприклад, італійський банк «Widiba») [20].

3. Робототехніка. Досягнення робототехніки дозволяють значно скоротити витрати банку, підвищити та прискорити обслуговування клієнтів, оскільки робота не втомлюється, не вимагає відпустки та зарплати, а головне, немає емоційної людської складової. У Японії, наприклад, роботи починають замінювати касирів. А UBS AG, глобальна швейцарська фінансова компанія, вже впровадила послуги аналізу в реальному часі на основі IBM Watson. Фактично Watson — це комп'ютерна система зі штучним інтелектом, яка відповідає на запитання клієнтів [20].

4. IoT для забезпечення інфраструктури у сфері платіжних послуг. В епоху «інтернету речей (IoT)» цілком логічно, щоб банки фінансові установи в такі зміни. Коли сфера платіжних послуг масово виведена в Інтернет, всі сфери повсякденного життя також підключаються до Інтернету і, таким чином, до безготівкових розрахунків.

5. Розважальні операції. Популярною тенденцією світових банків є спроба зробити банківську діяльність більш «неформальною» і навіть веселою, а також інтегрувати банківські програми з Facebook, Instagram та іншими (наприклад, додаток Moven виходить за межі банківського екрану на телефоні власника).

6. Постійна наявність. Можливість вести банківський бізнес 24 години на добу 7 днів на тиждень – це вже не інновація, а стандартна послуга, яку надають банки. Однак банки йдуть ще далі, щоб зустріти своїх клієнтів і пропонують спілкуватися зі своїми клієнтами через усі онлайн-медіа, такі як WeChat, Facebook Messenger, Google Hangouts та інші [20].

7. Інтернет-банкінг. Це не лише платформи онлайн-банкінгу (тепер уже доступні в Україні – Приват24, Ощад24/7), а й цілі «фінансові екосистеми», які пропонуються клієнтам (наприклад, додаток для водіїв від CaixaBank). Особлива увага приділяється мобільним додаткам, оскільки телефон стає

основним інструментом для більшості банківських та інших розрахункових операцій [20]

На основі вивчення переліку банківських продуктів АТ «Ощадбанк», а також з урахуванням світового досвіду складено певні пропозиції щодо впровадження нових платіжних сервісів та напрямків їх удосконалення, які наведені в табл. 3.2 [11, 37, 38].

Таблиця 3.2

Напрямки впровадження нових платіжних послуг АТ «Ощадбанк»

<i>Новий вид платіжної послуги</i>	<i>Можливості, які передбачається реалізувати в ході реалізації напрямку</i>
Електронний гаманець для здійснення токенизованих тарнзацій	Здатність забезпечити інтеграцію платіжних сервісів АТ «Ощадбанк» з платіжними сервісами світових платіжних провайдерів, зокрема PayPal, Payoneer, тощо
Організація можливості здійснити розрахунки через мобільний телефон без прив'язки до картки	Зниження рівня операційних витрат банку по обслуговуванню платіжних рахунків (акаунтів) клієнтів
Впровадження стандарту ISO20022 у процеси здійснення платіжних послуг	Зростання рівня гнучкості роботи платіжної системи банку
Електронна решта (послуга, коли решта в копійках переводиться на рахунок чи поповнює мобільний телефон клієнта)	додаткова комісія банку з суми електронної решти, додаткове залучення коштів на поточні рахунки

* Складено автором за даними [11, 37, 38]

З метою створення оптимізаційної моделі управління портфелем платіжних послуг банку АТ «Ощадбанк» пропонується використовувати найважливіші перспективи функціонування фінансового сектору в Україні та можливостей його адаптації до вимог міжнародних стандартів та трендів глобального фінансового ринку. Для цього наведемо основні напрямки оптимізації платіжних операцій послуг на основі вдосконалення бізнес-процесів з організації їх надання клієнтам в банку АТ «Ощадбанк» (табл. 3.3).

Обґрунтовано кожен із наведених напрямків оптимізаційної моделі інтеграції платіжних послуг АТ «Ощадбанк» у світовий фінансовий простір. Створення департаменту розвитку платіжних послуг, який відповідає за загальну стратегію диверсифікації нових платіжних продуктів, дає можливість удосконалити організаційну структуру платіжних послуг банку за такими напрямками [9]:

- удосконалення існуючої організаційної структури управління розвитком портфелю платіжних послуг;
- розробка комплексу маркетингових комунікацій з просування платіжних послуг на ринку.

Таблиця 3.3

Шляхи оптимізації платіжних послуг банку АТ «Ощадбанк»

<i>Напрямки оптимізації</i>	<i>Характеристика напрямку</i>
Можливості впровадження цілого спектру платіжних послуг з використанням електронних гарантів на роздрібних клієнтів та суб'єктів дрібного бізнесу	Така орієнтація передбачає орієнтацію стратегії розвитку системи платіжних послуг в напрямку посилення співпраці із іншими провайдерами ринку платіжних послуг, відповідно до принципів відкритого банкінгу, які було обґрунтовано у питанні 3.1
Організація процесів подальшого розвитку асортименту платіжних послуг	Створення департаменту розвитку платіжних послуг, який відповідає за загальну стратегію диверсифікації нових платіжних продуктів
Зростання рівня дистанційних банківських каналів як інноваційний напрямок розвитку платіжних послуг	Цей напрямок дає можливість знизити трансакційні витрати на утримання відділень банку шляхом заміни деяких їх функцій дистанційним та мобільним онлайн-банкінгом.

* Складено автором за даними [9]

Основними напрямками діяльності департаменту розвитку платіжних послуг повинні бути:

1. Аналіз діяльності банків-конкурентів.

2. Контроль за виконанням затвердженого бізнес-плану з впровадження стратегії диверсифікації платіжних продуктів банку.

Основними напрямками управління просуванням платіжних послуг банку мають бути:

1. розробка та імплементація нових платіжних сервісів;
2. покращення сервісних характеристик вже існуючих сервісів відповідно до ISO 20022;
2. визначення пріоритетної продуктової лінії бізнесу корпоративних клієнтів;
3. участь у створенні внутрішньобанківських положень щодо обслуговування клієнтів філій.

Розвиток цифрових проектів для підвищення якості обслуговування забезпечить додатковий приплив нових клієнтів, особливо в малому бізнесі та приватному секторі. Розвиток дистанційних каналів знизить вартість мережі відділень банку. Цими дистанційними каналами можуть користуватися як існуючі клієнти, так і не клієнти банку. Розвиток ІТ-архітектури також включає трансформацію великих областей інфраструктури: серверних систем, платформ віртуалізації інфраструктури, а також систем зберігання та обробки даних [21].

Отже, інновації в банківських продуктах є передумовою загального підвищення як якості платіжних послуг (сприяє зростанню попиту на банківські послуги), так і оптимізації вартості надання послуг (сприяє прибутковості платіжних послуг). Обґрунтовано кожен із наведених напрямків оптимізаційної моделі інтеграції платіжних послуг АТ «Ощадбанк» у світовий фінансовий простір.

За результати дослідження було обґрунтовано **пропозиції** для АТ «Ощадбанк» у напрямку його інтеграції у світовий фінансовий простір:

- 1) Запропоновано створення департаменту розвитку платіжних послуг, який відповідає за загальну стратегію диверсифікації нових платіжних продуктів, дає можливість удосконалити організаційну структуру платіжних послуг банку за такими напрямками: удосконалення існуючої організаційної

структури управління розвитком портфелю платіжних послуг. Основними напрямками діяльності департаменту розвитку платіжних послуг повинні бути: аналіз діяльності банків-конкурентів; контроль за виконанням затвердженого бізнес-плану з впровадження стратегії диверсифікації платіжних продуктів банку. Основними напрямками управління просуванням платіжних послуг банку мають бути: розробка та імплементація нових платіжних сервісів; покращення сервісних характеристик вже існуючих сервісів відповідно до ISO 20022; визначення пріоритетної продуктової лінії бізнесу корпоративних клієнтів; участь у створенні внутрішньобанківських положень щодо обслуговування клієнтів філій.

2) Визначено необхідність розробки комплексу маркетингових комунікацій з просування платіжних послуг на ринку. Електронний гаманець для здійснення токенизованих транзакцій, який пропонується впровадити через АТ «Ощадбанк», передбачає здатність забезпечити інтеграцію платіжних сервісів АТ «Ощадбанк» з платіжними сервісами світових платіжних провайдерів, зокрема PayPal, Ruopener, тощо.

3) Обґрунтовано можливість впровадження технології розрахунків через мобільний телефон без прив'язки до картки, що передбачає зниження рівня операційних витрат банку по обслуговуванню платіжних рахунків (акаунтів) клієнтів. Впровадження стандарту ISO20022 у процесі здійснення платіжних послуг передбачає зростання рівня гнучкості роботи платіжної системи банку.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Отже, за результатами проведеного дослідження можемо сформулювати такі висновки і пропозиції:

Зміст платіжної послуги здебільшого може розглядатися з позиції переміщення коштів у готівковій та безготівковій формах між різними суб'єктами платіжних операцій. Платіжні послуги, враховуючи їх інтегрованість у всі сфери життєдіяльності суспільства, займають вагомe місце в економічному середовищі країни, саме тому ринок їх функціонування повинен бути предметом прискіпливої уваги з боку науковців та практиків. У цілому можна стверджувати, що дослідження ринку платіжних послуг досить часто є предметом наукових пошуків як вітчизняних, так і зарубіжних авторів, однак усталеного визначення його сутності досі не сформульовано, тому ми спробували дати власне трактування: ринок платіжних послуг - сукупність економічних відносин, що виникають між його учасниками щодо забезпечення емісії та обігу платіжних послуг і формуванні попиту та пропозиції на послуги, пов'язані із здійсненням операцій із платіжними картками. Специфіка функціонування ринку платіжних послуг дала змогу виділити його властивості, серед яких: цілісність, універсальність, стабільність, висока інтегрованість, сконцентрованість, ефективність функціонування, взаємозв'язок безпеки платіжних систем, технологічність.

В Україні спостерігаються досить динамічні процеси у розвитку ринку платіжних послуг, які спостерігаються стійкою тенденцією зростання частки безготівкового обороту у загальній сумі здійснених платіжних операцій. Найбільші обсяги електронних платежів в Україну надходять переважно з США та країн ЄС. Платіжна інфраструктура відрізняється нерівномірним регіональним розподілом – переважна сума переказів здійснена у 2020 році у західних та східних регіонах України. В перспективі суттєву конкурентну перевагу на ринку платіжних послуг отримають ті фінансові установи, які зуміють створити інтелектуальну платіжну систему на принципах цифрової економіки,

що максимально відповідає потребам клієнтів. Діджиталізація ринку платіжних послуг також повинна враховувати ряд ризиків, які виникають у процесі здійснення електронних платежів.

За результатами проведеного стратегічного аналізу АТ «Ощадбанк» можна стверджувати, що робоча мережа АТ «Ощадбанк» станом на 31 грудня 2020 року нараховувала 1845 установ. За 2020 рік клієнтами банку було здійснено 198,4 млн. транзакцій, при цьому з використанням платіжних карток було здійснено транзакції за такими каналами як платіжні термінали (24,2 млн.), АТМ (92,6 млн.) та Ощад 24/7 (61,0 млн.). Можна помітити, що у 2018-2019 рр. зросла кількість транзакцій з використанням Ощад 24/7 на 91,8%. У 2020 році на операції з використанням платіжних карток припадало 89,5% від загальної кількості транзакцій банку, у тому числі за такими каналами як платіжні термінали (12,2%), АТМ (46,6%) та Ощад 24/7 (30,7%). У 2020 році даний обсяг наданих банком платіжних послуг збільшився на 1684338 тис.грн або на 27,8%, у тому числі обсяг доходів від операцій з платіжними картками зріс на 1172864 тис.грн або на 33,4%, а обсяг доходів від розрахунково-касових операцій збільшився на 511474 тис.грн або на 20,1%. У загальній структурі комісійних доходів банку АТ «Ощадбанк» частка платіжних послуг має поступову тенденцію до зростання.

В якості пропозицій було обґрунтовано основні напрямки інтеграції платіжної системи України у світовий фінансовий простір. Open Banking дозволить компаніям вивчити фінансові можливості споживачів, розробити та пропонувати продукти для їхніх потреб. Розширення кількості платіжних послуг передбачає зростання спектру платіжних послуг, у тому числі додано до загального переліку дві нефінансові послуги. Диверсифікація мережі платіжних провайдерів дасть змогу реалізувати умови, за яких оператори платіжного зв'язку зможуть надавати платіжні послуги, що розширює коло платіжних провайдерів в Україні. На рівні нового Закону України «Про платіжні послуги» Введено зміни до вимог постачальників платіжних послуг. Запропоновані законодавчо вимоги до постачальників платіжних послуг дадуть можливість

збільшити рівень їх безпеки, зручності та гнучкості, що збільшить рівень якості фінансових сервісів. Впровадження міжнародного стандарту ISO 20022 розглядається як важлива перспектива платіжної системи України у світовий фінансовий простір, що зростання рівня гнучкості здійснення електронних платежів, забезпечення можливості додавання додаткової інформації до платіжних реквізитів, розширення функцій платіжних систем та зростання кількості платіжних інструментів.

За результати дослідження було обгрунтовано пропозиції для АТ «Ощадбанк» у напрямку його інтеграції у світовий фінансовий простір:

1) Запропоновано створення департаменту розвитку платіжних послуг, який відповідає за загальну стратегію диверсифікації нових платіжних продуктів. Основними напрямками управління просуванням платіжних послуг банку мають бути: розробка та імплементація нових платіжних сервісів; покращення сервісних характеристик вже існуючих сервісів відповідно до ISO 20022; визначення пріоритетної продуктової лінії бізнесу корпоративних клієнтів; участь у створенні внутрішньобанківських положень щодо обслуговування клієнтів філій.

2) Визначено необхідність розробки комплексу маркетингових комунікацій з просування платіжних послуг на ринку. Електронний гаманець для здійснення токенизованих транзакцій, який пропонується впровадити через АТ «Ощадбанк», передбачає здатність забезпечити інтеграцію платіжних сервісів АТ «Ощадбанк» з платіжними сервісами світових платіжних провайдерів, зокрема PayPal, Payoneer, тощо.

3) Обгрунтовано можливість впровадження технології розрахунків через мобільний телефон без прив'язки до картки, що передбачає зниження рівня операційних витрат банку по обслуговуванню платіжних рахунків (акаунтів) клієнтів. Впровадження стандарту ISO20022 у процеси здійснення платіжних послуг передбачає зростання рівня гнучкості роботи платіжної системи банку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко О. С. Тенденції функціонування фінансового ринку в економіці України. Інвестиції: практика та досвід. 2018. Випуск 15. С. 5-9.
2. Васильєва Т. А., Леонов С. В., Рубанов П. М. Трансформація обігових фінансових інструментів в умовах цифровізації фінансового сектору економіки. Вісник СумДУ. Серія «Економіка». 2017. № 3. С. 15-21.
3. Гулей А. І. Цифрова трансформація вітчизняного банківського середовища в умовах розвитку фінтех-екосистеми. Український журнал прикладної економіки. 2019. Том 4. № 1. С. 6–15
4. Дудинець Л. А. Розвиток фінансових технологій як фактор модернізації фінансової системи. Глобальні та національні проблеми економіки. 2018. Випуск 22. С. 794-798.
5. Електронні платежі. Дані НБУ URL: <https://bank.gov.ua/ua/payments>
6. Загальні показники розвитку ринку платіжних послуг в Україні URL: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?catid=79219>
7. Кльоба Л. Г. Цифровізація – інноваційний напрямок розвитку банків. Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/122018/86.pdf>
8. Коваленко В. В. Розвиток FinTech: загрози та перспективи для банків України. Приазовський економічний вісник. 2018. Випуск 4(09). С. 127-133.
9. Корнівська В. О. Цифровий банкінг: ризики фінансової дигіталізації. Проблеми економіки. 2017. № 3. С. 254-261.
10. Кравець В. Інтернет-платежі в системі безготівкових розрахунків. Вісник Національного Банку України. 2016. № 11. С.21- 23.
11. Легкоступ І.І., Ваганова О.В. Ринок платіжних послуг: стан, Проблемита перспективи розвитку в Україні. Фінанси та банківська система. 2019. №819. С. 63-69
12. Олешко А. А. Інноваційні тенденції розвитку безготівкової економіки. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 10 (травень). С. 22-25.

13. Офіційний Інтернет-сайт національної платіжної системи України НСМЕП URL: <http://www.ansmep.com.ua>

14. Піддубна В. Г. Цифрова трансформація маркетингу банківських інновацій в умовах фінансової нестабільності. Вісник соціально-економічних досліджень. 2018. № 3 (67). С. 209-211.

15. Плісак Т.О., Нетребчук Л.О. Ринок платіжних послуг: сутність, властивості та показники розвитку. Економіка і суспільство. 2016. №4. С. 312-315

16. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні. Закон України від 05.04.2001 № 2346-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14#Text>

17. Семенов А. Ю., Цирулик С. В. Тенденції розвитку FinTech послуг на світовому та вітчизняному ринках фінансових послуг. БІЗНЕСІНФОРМ. 2018. № 10. С. 327-334.

18. Степаненко О. П. Моделювання та IT-підтримка процесів діяльності банківської системи в контексті розвитку цифрової економіки URL: mpsesm.org/index.php/mpsesm/mpsesm9/paper/download/545/470

19. Степаник А. Оцінювання ринку банківських платіжних карток в Україні та перспективи його розвитку / А. степаник // Ринок цінних паперів України. 2014. № 11-12. с. 75-89.

20. Тарасюк М. В., Кощев О. О. Інновації в глобальній цифровій фінансовій сфері: оцінка трансформацій. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2017. Випуск 131. С. 94-110.

21. Чмерук Г. Г., Краліч В. Р. Цифрова нерівність в Україні: аналіз та шляхи подолання. «Молодий вчений». 2018. № 7 (59). С. 289-293.

22. Шевчук Ю. В. Оцінка використання фінансових інновацій на фінансовому ринку України. Економіка та держава. 2019. № 5. С. 39-44.

23. Яценко М. С., Бондаренко А. О. Актуальні питання розвитку сектору фінансових послуг із застосуванням сучасних фінансових технологій. Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. 2019 р. № 2 (107). С. 25-30.

24. Яцик Т.В. Методи оцінки грошових коштів та потоків в економічному аналізі. Глобальні проблеми економіки та фінансів. 2017. №2. С. 16-19.

25. Cashlesseconomy Концепція проекту НБУ від 18.05.2016 року URL: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=315380>

26. 2019 Banking and Capital Markets Outlook URL: <https://www2.deloitte.com/tw/en/pages/financial-services/articles/bank-capital-outlook.html>

27. Baourakis G.A. multicriteria approach for rating the credit risk of financial institutions / Baourakis G.A., Conisescu M., Dijk G., Pardalos P.M., Zopounidis C. // Computational Management Science - 2009. - № 3. - Vol. 6. - P. 347-356.

28. Clarke, G., Cull R., Martinez Peria M., Sonchez S. Foreign Bank Entry: Experience, Implications for Developing Countries, and Agenda for Further Research. World Bank Research Observer. 2013. Vol. 18.

29. Correa, R. Cross-border Bank Acquisitions: Is there a Performance Effect? Board of Governors of the Federal Reserve System. International Finance Discussion Papers. 2011. № 922

30. Groenfeldt T. Banking innovations in the USA / T. Groenfeldt // Banking technology. – 2017. – Available at: <http://www.bankingtech.com/751512/analysisbanking.innovation.intheus/>

31. Kearney A.T. Going digital: the banking transformations road map / A.T. Kearney // Thesis work of A.T. Kearney. – 2016. – Available at: <https://www.atkearney.com/documents/10192/5264096/Going+Digital++The+Banking+Transformation+Road+Map.pdf/60705e6494bc44e89417652ab318b233>

32. PwC Retail Banking 2020 Overview URL: <https://www.pwc.com/gx/en/industries/financial-services/banking-capital-markets/banking-2020.html>

33. Skinner C.M. The biggest innovations in retail banking / C.M. Skinner // The Financer. – 2017. – Available at: <https://thefinanser.com/2017/01/biggestinnovationsretailbankingresearch.html/>

34. TOP 10 BANKING TRENDS FOR 2019 URL:

35. Top 1000 World Banks 2019 URL: <https://www.thebanker.com/Top-1000/2019/Top-1000-World-Banks-2019>

36. Financial Statements URL: <https://www.oschadbank.ua/finansova-zvitnist>

37. Новації законодавства про платіжні послуги URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/205625_reforma-rinku-platzhnikh-poslug-shcho-zmnyu-noviy-zakon

38. НБУ, Visa та MasterCard домовилися поступово знижувати комісії інтерчейндж до 0,9% URL: <https://forbes.ua/news/nbu-visa-ta-mastercard-domovilisya-postupovo-znizhuvati-komisii-intercheyndzh-18052021-1618>

39. Про платіжні послуги: Закон України від 30.06.2021 № 1591-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text>

40. Упровадження стандарту ISO 2002 URL: <https://bank.gov.ua/ua/payments/project-iso2002>

ІНТЕГРАЦІЯ РИНКУ ПЛАТІЖНИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ У СВІТОВИЙ ФІНАНСОВИЙ ПРОСТІР

**Микитюк Ганна Павлівна, 2 курс (ОС «Магістр») ФФБС КНТЕУ
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»
спеціалізація «Управління банківським бізнесом»**

У статті визначено основні тенденції розвитку вітчизняного ринку платіжних послуг у контексті його інтеграції у світовий фінансовий простір. Охарактеризовано основні проблемні аспекти розвитку ринку платіжних послуг в Україні. Обґрунтовано основні напрямки підвищення ефективності розвитку вітчизняного ринку платіжних послуг в умовах цифровізації фінансових послуг.

The article identifies the main trends in the development of the domestic market of payment services in the context of its integration into the global financial space. The main problematic aspects of the development of the payment services market in Ukraine are described. The main directions of increasing the efficiency of development of the domestic market of payment services in the conditions of digitalization of financial services are substantiated.

Ринок платіжних послуг в умовах зростаючої конкуренції зацікавлений в інноваційних технологіях різного плану. Особливо актуальними стають нові фінансові технології - FinTech, що виражають симбіоз фінансів і технологій з використанням мобільних додатків та алгоритмів. Це пов'язано з цифровізацією економіки. Для роботи в умовах цифрової економіки потрібна трансформація українських банків, їх перехід на цифрові канали обслуговування, на роботу в системі онлайн і мобільних додатків. Необхідна модернізація сучасної банківської системи, її орієнтація на більш широке використання цифрових технологій. Вітчизняний ринок платіжних систем за останні кілька років став стрімко розвиватися. Платіжні карти на сьогоднішній день є найбільш популярним платіжним інструментом. Розширення функціональності і зручність їх використання призводить і до зростання їх емісії комерційними банками. Наведені дані демонструють неухильний рух вітчизняного ринку платіжних послуг України у світовий фінансовий простір.

Сьогодні у всьому світі розвиток економіки характеризується поступовим звуженням сфери використання готівки та паперових платіжних документів, переходом до нових платіжних інструментів і сучасних технологій платежів. Електронні гроші широко використовуються в обігу і стають одним з основних інструментів фінансової інфраструктури нашої країни. У зв'язку з цим важливою складовою стратегії розвитку фінансово-банківських установ України повинна стати розробка і впровадження високотехнічних фінансових інструментів та продуктів з метою динамічного розвитку вітчизняного ринку. Тому такі платіжні інструменти, як платіжні картки, смарт-карти та електронні гроші на сьогодні вже займають значний сегмент ринку.

Питання функціонування ринку платіжних послуг та діяльності вітчизняних банків в сфері електронних платежів висвітлено в роботах таких авторів, як Яцик Т.В. [1], Кравець В. [2], Легкоступ І.І., Ваганова О.В. [5], Олешко А. А. [7] та ін. Вивчення їх напрацювань показало, що ряд аспектів банківської діяльності, пов'язаної з використанням сучасних електронних платіжних сервісів, залишився без уваги. Подальшої уваги потребують питання адаптації ринку платіжних послуг до міжнародних стандартів, врахування сучасної практики

в сфері карткових продуктів. Турбулентна економічна ситуація, діджиталізація банківських послуг і посилення кіберризиків формують нові виклики, що вимагають свого вирішення.

Мета статті полягає у вивченні особливостей інтеграції вітчизняного ринку платіжних послуг у світовий фінансовий простір.

Для досягнення мети, в статті поставлені наступні завдання:

- визначити основні тенденції розвитку вітчизняного ринку платіжних послуг у контексті його інтеграції у світовий фінансовий простір;
- охарактеризувати основні проблемні аспекти розвитку ринку платіжних послуг в Україні;
- обґрунтувати основні напрямки підвищення ефективності розвитку вітчизняного ринку платіжних послуг в умовах діджиталізації фінансових послуг.

Ринок платіжних послуг в Україні набирає обертів, незважаючи на деякі коливання в залежності від економічної кон'юнктури. Це обумовлено перевагами, властивими платіжним сервісами різного рівня. Платіжні сервіси забезпечують вигоди для держави та інших учасників розрахунків і платежів:

- для держави - зменшення великих витрат на інкасацію грошових коштів, емісію, регенерацію банкнот і монет: спрощення обліку руху грошей і стягування податків; зниження, завдяки безготівковим розрахункам, рівня криміногенної ситуації навколо підприємств та осіб, що працюють з готівкою, і т. д. ;
- для споживача - зручність у використанні, пільги при придбанні товарів і отриманні послуг в підприємствах торгівлі і послуг, зменшення витрат на проведення фінансових операцій, отримання доходу від зберігання грошей на карткових рахунках, віддалене управління рахунком і т. д. ;
- для підприємства торгівлі та послуг - розширення продажів і залучення нових покупців, зниження витрат на інкасацію виручки, підвищення безпеки роботи, престиж і ряд інших переваг;
- для банків - розширення асортименту банківських послуг, залучення нових клієнтів, зниження вартості операцій за рахунок безготівкової технології, збільшення доходу, підвищення конкурентного потенціалу банку.

З метою визначення особливостей інтеграції ринку платіжних послуг України у світовий фінансовий простір важливо також розглянути динаміку обсягу міжнародних переказів за 2017 –2020 роки, яку наведено на рис. 1.

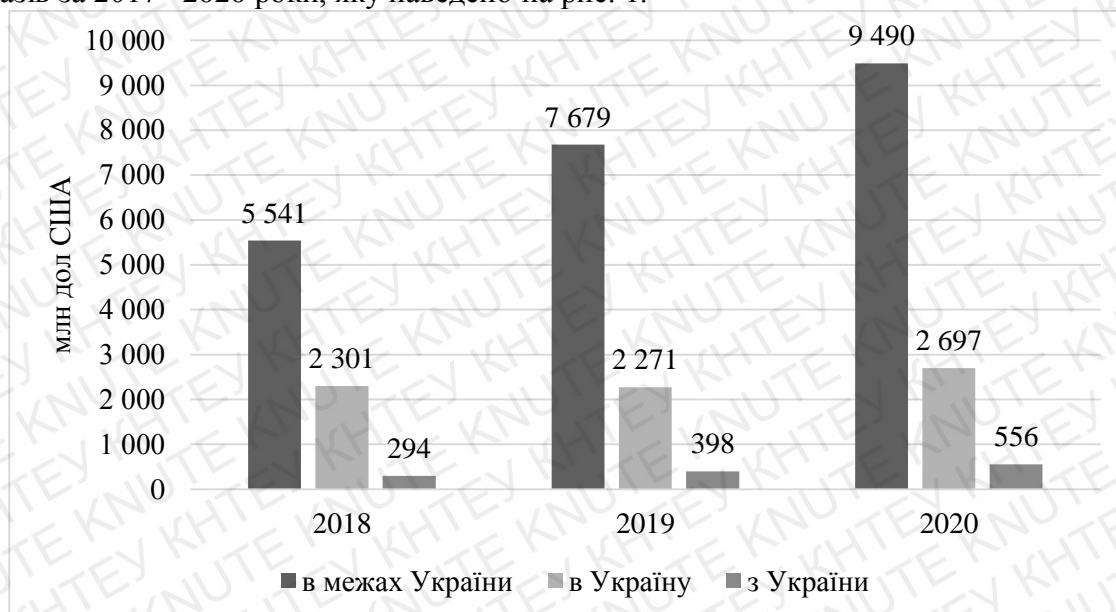

Рис. 1. Сума переказів, здійснених через системи переказу коштів, млн. дол. США (в екв.) за 2018 –2020 роки
Джерело: розраховано за даними Національного банку України [6]

Як видно з рис. 1, усього за 2020 рік за допомогою систем, створених як резидентами, так і нерезидентами, переказано: в межах України – 9 490 млн дол. США (або 255,2 млрд грн, що складало 74,5% від загальної суми переказів. В Україну у 2020 році було переведено 2697 млн дол. США, що становил 21,1% від загальної суми переказів. За межі України було переказано 556,2 млн дол. США або 4,4% від загальної суми переказів. Якщо порівняти суми переказів в межах України за 2019-2020 рр, то можна помітити тенденцію до зростання даного показника на 23,5% у 2020 році. При цьому за 2018-2019 роки обсяги переказів коштів в межах України зросли на 38,6%.

Станом на 01.01.2021 р. на території України зареєстрована 41 система переказу коштів, з яких: 32 системи, створені резидентами, 9 систем, створених нерезидентами. країна залишається країною-реципієнтом транскордонних переказів. За 2020 рік сума коштів, отриманих в Україні з використанням міжнародних систем переказу коштів, майже у п'ять разів перевищує суму коштів, відправлених за її межі.

Структуру транскордонних переказів в межах платіжних системи України у розрізі різних країн за 2020 рік наведено на рис. 2.

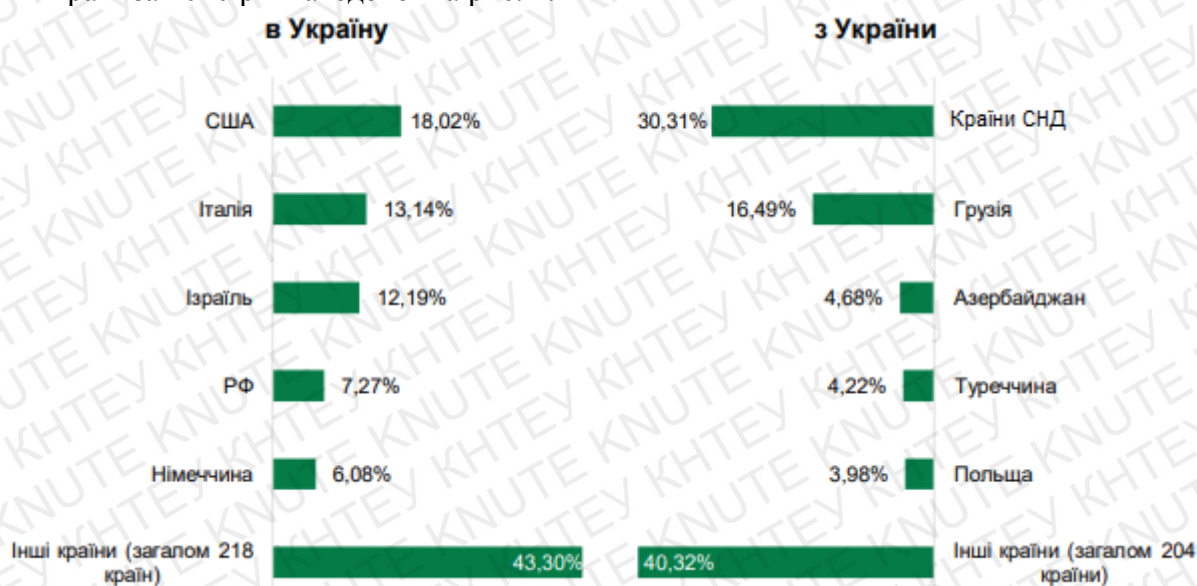

Рис. 2. Структура транскордонних переказів в межах платіжних системи України у розрізі різних країн за 2020 рік, %

Джерело: розраховано за даними Національного банку України [6]

Як свідчать дані НБУ, найбільша частка транскордонних переказів в межах платіжних системи України у розрізі різних країн за 2020 рік у загальних обсягах платіжних операцій була характерною для переказів в Україну з США та переказів з України до країн СНД.

На рис. 3 відображена структура готівкових та безготівкових розрахунків за платіжними картками за 2017-2020 рр. Значні зміни відбулися уже в 2020 році, що свідчить про подальші перспективи поширення таких розрахунків за платіжними картками. При такому темпі приросту, уже відбуваються подальші позитивні зрушення до розвитку та до вдосконалення [6].

При розгляді структури операцій з платіжними картками співвідношення між готівковими та безготівковими операціями складає 25% до 75%, свідчить про переважання безготівкових розрахунків над готівковими (рис. 3).

Найбільш популярними в складі безготівкових розрахунків є операції в Інтернет. За підрахунками протягом 2018 року загалом операції в Інтернет склали 38,2%. Це зумовлено більшим вибором та меншою ціною товарів, ніж зручністю доставки в магазинах. Також, слід враховувати ще одну найбільш важливу складову частину безготівкових операцій - розрахунки в торговельних мережах, який дорівнює 33,2 %.

Протягом 2020 року фактично надавали послуги: 7 систем, створених банками; 15 систем, створених небанківськими установами; 8 внутрішньобанківських систем переказу коштів.

Рис. 3. Структура операцій за платіжними картками за 2017-2020 рр., %
Джерело: розраховано за даними НСЕП [6]

Розподіл сум переказів, здійснених через системи переказу коштів, створених резидентами, в межах України за 2020 рік, наведено на рис. 4.

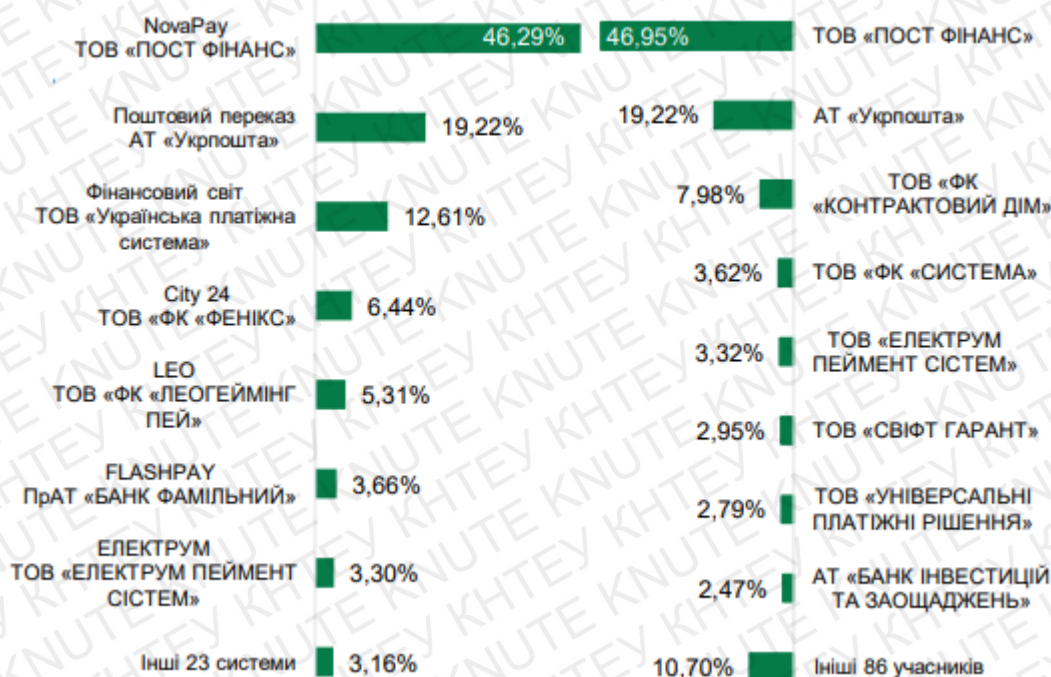

Рис. 4. Структура переказів, здійснених через системи переказу коштів, створених резидентами, в межах України за 2020 рік, %
*складено автором на основі [6]

Сфера застосування платіжних послуг є багатогранною. Вони можуть використовуватися для забезпечення розрахунків і платежу. Також платіжні послуги нині надаються в комплексі з іншими банківськими продуктами, зокрема платіжні карти розглядаються як різновид споживчого кредиту.

У сучасних умовах в Україні спостерігається зростання платіжного бізнесу, про що свідчать дані про кількість випущених карт і обсязі операцій з їх використанням. Хоча вітчизняний ринок гостро реагує на світові тенденції в економіці та економічну ситуацію в країні, зростання обсягів платіжних операцій відбувається постійно.

Можливості, що надаються платіжними сервісами, використовуються зараз в Україні в повній мірі. Однією з причин такої ситуації є низька фінансова грамотність населення і неформована культура використання банківських послуг. Старше покоління боїться новацій. Деякі громадяни погано поінформовані про нові технології в платіжних картах, про нові види карт. Відлякує населення від використання платіжних карт невпевненість в безпеці карт і транзакцій по ним, хоча банки і намагаються застосовувати нові технології, що підвищують рівень їх безпеки.

Стримує зростання ринку платіжних послуг і недостатній розвиток роздрібною платіжної інфраструктури. Зокрема, не вистачає пунктів ідентифікації клієнтів, що стримує впровадження біометричних технологій. Платіжна інфраструктура відрізняється нерівномірним регіональним розподілом – переважна сума переказів здійснена у 2020 році у західних та східних регіонах України (рис. 5).

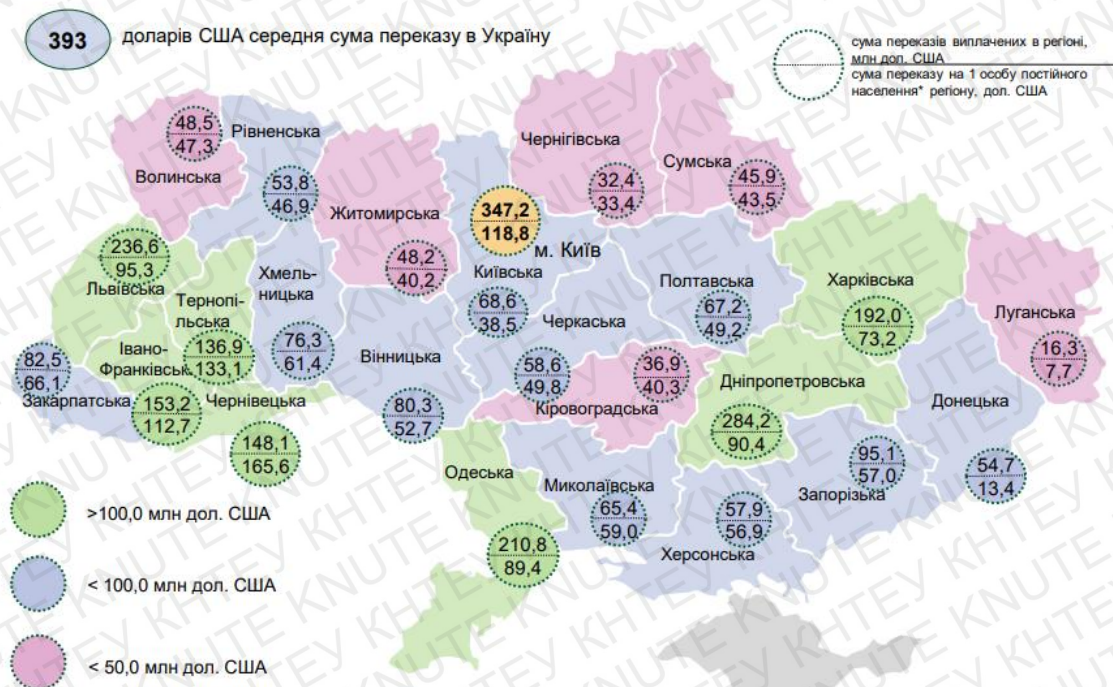

Рис. 5. Географічна структура переказів, здійснених через системи переказу коштів, створених резидентами, в межах України за 2020 рік, %

*складено автором на основі [6]

Не повністю використовуються банками в картковій сфері можливості цифрових технологій, особливо технологій штучного інтелекту. Тому не забезпечується необхідний клієнтам персональний підхід при картковому обслуговуванні. З усіх негативних факторів, наведених вище, зупинимося на розгляді особливо важливих в умовах цифрової економіки - на цифрових технологіях і технологіях штучного інтелекту.

Перехід від традиційної економіки до цифрової - загальносвітовий тренд, що включає цифрову трансформацію фінансової сфери, системне і поступальне впровадження нових фінансових технологій в режимі онлайн і з використанням мобільних додатків. Гнучкість, інноваційність та швидкість впровадження технологій в сферу платіжних послуг є сьогодні одними з головних чинників конкурентоспроможності банків. У зв'язку з цим багато вітчизняних банків прагнуть здійснити ефективну технологічну трансформацію [1].

Важливість цифровізації в сфері платіжних послуг як важливого сегменті платіжної системи підтверджується обраними пріоритетами в зв'язку з особливістю ситуації і значимістю самої сфери [1]:

- в сучасних кризових умовах пріоритетним напрямком діяльності вітчизняних банків є забезпечення ефективного і безперервного функціонування платіжної системи;
- платіжна система розглядається в якості одного з ключових механізмів реалізації грошово-кредитної і бюджетної політики в Україні;
- розвиток національної платіжної системи в сучасних умовах є важливим, оскільки сприяє підвищенню ефективності проведених розрахунків в економіці і зниження супутніх їм ризиків;
- розвиток ринку платіжних послуг в умовах загострення геополітичних чинників стає життєво необхідним фактором, що дозволяє інтегрувати економіку України у світовий фінансовий простір.

Однак, перехід до цифрової економіки в секторі платіжних послуг, поряд з рядом переваг, також містить суттєві ризики:

4) Кіберризиками. Системи електронних платежів використовують мережеві технології, які досить часто піддаються активним атакам хакерів. В останнє десятиліття досить гострою стала проблема збереження персональних даних (PII) та забезпечення надійності захисту систем електронних платежів. В Україні спостерігалися непоодинокі випадки, коли злодії взламували системи електронних платежів або реалізовували шахрайські схеми, отримуючи доступ до банківських рахунків та електронних гаманців громадян.

5) Ризики інтеграції різних систем електронних платежів. В умовах діджиталізації економіки зростає кількість цифрових засобів платежів та складність систем, які їх обслуговують. Це значно ускладнює їх взаємодію, що досить часто призводить до не дуже ефективних технологічних рішень, наслідком чого є посилення ризиків безпеки електронних платежів. Універсальним виходом з даної ситуації міг би стати масовий перехід на блок-чейн технології електронних платежів, але прогрес у цьому напрямку не є достатньо динамічним.

6) Ризик посилення тінізації економіки внаслідок використання небанківських електронних систем платежу. Ні для кого не є секретом, що, електронні системи платежів, які функціонують за принципом електронних гаманців (наприклад, PayPal, Pioneer) не потребують прив'язки аккаунта клієнта до реального рахунку. Це призводить до ризиків відсутності реальної ідентифікації осіб, що здійснюють електронні перекази. Така особливість електронних гаманців в Україні досить часто використовується для обготівкування коштів у тіншовому секторі економіки.

В сучасних умовах розвиток ринку платіжних послуг нерозривно пов'язаний з автоматизацією, впровадженням новітніх технічних засобів і передових банківських технологій для просування на ринок нових послуг, в тому числі електронних банківських сервісів. Револьюційний вплив на даний ринок надає розвиток інформаційних технологій і надання банківських продуктів через Інтернет. У сфері електронних платіжних послуг переважає принцип віддаленого доступу, коли клієнтами використовуються телефон або комп'ютер для здійснення операцій. Зараз пропонуються наступні електронні канали платіжних послуг: Інтернет; телефон; мережі мобільного зв'язку; інтерактивне телебачення; пристрої банківського самообслуговування [7].

Проникненню електронних платіжних продуктів в масове поширення сприяє такий фактор, як обмеження обсягу платежів з використанням електронних «гаманців» без ідентифікації клієнтів. Для забезпечення зростання активних користувачів провайдери доповнюють системи електронних платіжних сервісів безліччю функцій, не пов'язаних безпосередньо зі здійсненням платежів. Ключова установка в даному випадку - надати користувачеві повний набір засобів управління особистими фінансами. У числі додаткових функцій виступають персональний бюджет, візуалізація витрат, автоматичні платежі за заданим графіком. Але додатковий функціонал не обмежується фінансами. Провайдери

електронних платіжних сервісів пропонують інтеграцію систем з популярними зовнішніми сервісами (соціальними мережами і відеохостингом), а також забезпечують можливість персоналізації інтерфейсу користувача.

В даний час змінилися потреби клієнтів фінансових установ та банків. Для них привабливою стає електронна форма платіжних послуг. Клієнти зацікавлені в тому, щоб сервіси та продукти вирішували конкретні життєві завдання. Сучасний банківський бізнес намагається трансформуватися відповідно до цих запитів клієнтів. Нині компанії, банки та інші фінансові інститути прагнуть задовольняти якомога більше число потреб зі здійснення переказів коштів. Спостерігається стирання кордонів між сегментами фінансового ринку внаслідок переміщення фокуса з продуктів в сторону клієнтських потреб. Дані тенденції реалізуються в умовах формування «цифрового» покоління клієнтів, які використовують сучасні технології в повсякденному житті [6].

У такій ситуації деякі банки намагаються відступити від класичної моделі банку - провайдера платіжних послуг і переходять до моделі банку як глобальної екосистеми, завдання якої полягає в підборі та впровадженні кращих платіжних сервісів для задоволення щоденних потреб широкого кола клієнтів. В такому випадку доцільно реалізовувати принцип партнерства, що передбачає об'єднання на базі єдиної платформи партнерів банку, що надають послуги фінансового і нефінансового характеру. Це дозволяє пропонувати клієнтові комплексні платіжні продукти і рішення, підвищувати рівень сервісу.

Висновки. Таким чином, в Україні спостерігаються досить динамічні процеси у розвитку ринку платіжних послуг, які спостерігаються стійкою тенденцією зростання частки безготівкового обороту у загальній сумі здійснених платіжних операцій. Найбільші обсяги електронних платежів в Україну надходять переважно з США та країн ЄС. Платіжна інфраструктура відрізняється нерівномірним регіональним розподілом – переважна сума переказів здійснена у 2020 році у західних та східних регіонах України. В перспективі суттєву конкурентну перевагу на ринку платіжних послуг отримають ті фінансові установи, які зуміють створити інтелектуальну платіжну систему на принципах цифрової економіки, що максимально відповідає потребам клієнтів. Діджиталізація ринку платіжних послуг також повинна враховувати ряд ризиків, які виникають у процесі здійснення електронних платежів.

Список використаних джерел

1. Яцик Т.В. Методи оцінки грошових коштів та потоків в економічному аналізі. Глобальні проблеми економіки та фінансів. 2017. №2. С. 16-19.
2. Кравець В. Інтернет-платежі в системі безготівкових розрахунків. Вісник Національного Банку України. 2016. № 11. С.21- 23.
3. Загальні показники розвитку ринку платіжних карток в Україні URL: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=79219
4. Офіційний Інтернет-сайт національної платіжної системи України НСМЕП URL: <http://www.ansmer.com.ua>
5. Легкоступ І.І., Ваганова О.В., Ринок платіжних карток: стан, Проблеми та перспективи розвитку в Україні. Фінанси та банківська система. 2019. №819. С. 63-69
6. Електронні платежі. Дані НБУ URL: <https://bank.gov.ua/ua/payments>
7. Олешко А. А. Інноваційні тенденції розвитку безготівкової економіки. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 10 (травень). С. 22–25.
8. Cashlesseconomy Концепція проекту НБУ від 18.05.2016 року URL: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=315380>

Стаття виконана під керівництвом к.е.н., доцента кафедри банківської справи Кірсєвої К.О.

ДОДАТОК Б

Комісійні доходи та витрати АТ «Ощадбанк» у 2021 (9 міс) році

7. КОМІСІЙНІ ДОХОДИ І ВИТРАТИ

Комісійні доходи і витрати представлені таким чином:

	За дев'ять місяців, що закінчилися 30 вересня 2021 року	За дев'ять місяців, що закінчилися 30 вересня 2020 року
Комісійні доходи:		
Операції з платіжними картками	4 412 488	3 311 311
Розрахунково-касові операції	2 456 581	1 921 834
Операції з іноземною валютою	88 654	77 088
Позабалансові операції	46 937	35 219
Операції з цінними паперами	3 353	2 601
Інші	129 259	106 607
Всього комісійних доходів	7 137 272	5 454 660
Комісійні витрати:		
Операції з платіжними картками	(2 462 376)	(2 119 552)
Розрахунково-касові операції	(101 006)	(72 882)
Операції з іноземною валютою	(22 962)	(15 352)
Операції з цінними паперами	(4 707)	(4 075)
Інші	(9 179)	(7 461)
Всього комісійних витрат	(2 600 230)	(2 219 322)

*за даними фінансової звітності

ДОДАТОК В

Комісійні доходи та витрати АТ «Ощадбанк» у 2020 році

7. КОМІСІЙНІ ДОХОДИ І ВИТРАТИ

Комісійні доходи і витрати представлені таким чином:

	За рік, що закінчився 31 грудня 2020 року	За рік, що закінчився 31 грудня 2019 року
Комісійні доходи		
Операції з платіжними картками	4 688 019	3 515 155
Розрахунково-касові операції	3 057 599	2 546 125
Операції з іноземною валютою	108 233	131 162
Позабалансові операції	44 768	54 671
Операції з цінними паперами	3 233	2 999
Інші	141 942	188 595
Всього комісійних доходів	8 043 794	6 438 707
Комісійні витрати		
Операції з платіжними картками	(2 936 140)	(2 119 131)
Розрахунково-касові операції	(102 928)	(80 831)
Операції з іноземною валютою	(27 005)	(14 836)
Операції з цінними паперами	(5 347)	(4 782)
Інші	(9 436)	(16 122)
Всього комісійних витрат	(3 080 856)	(2 235 702)

*за даними фінансової звітності

ДОДАТОК Г

Комісійні доходи та витрати АТ «Ощадбанк» у 2019 році

7. КОМІСІЙНІ ДОХОДИ І ВИТРАТИ

Комісійні доходи і витрати представлені таким чином:

	За рік, що закінчився 31 грудня 2019 року	За рік, що закінчився 31 грудня 2018 року
Комісійні доходи:		
Операції з пластиковими картками	3 515 155	2 592 504
Розрахунково-касові операції	2 546 125	2 309 893
Операції з іноземною валютою	131 162	130 540
Позабалансові операції	54 671	68 728
Операції з цінними паперами	2 999	2 119
Інші	188 595	132 572
Всього комісійних доходів	6 438 707	5 236 356
Комісійні витрати:		
Операції з пластиковими картками	(2 119 131)	(1 632 707)
Розрахунково-касові операції	(80 831)	(89 924)
Операції з іноземною валютою	(14 836)	(16 080)
Операції з цінними паперами	(4 782)	(5 111)
Інші	(16 122)	(27 514)
Всього комісійних витрат	(2 235 702)	(1 771 336)

*за даними фінансової звітності

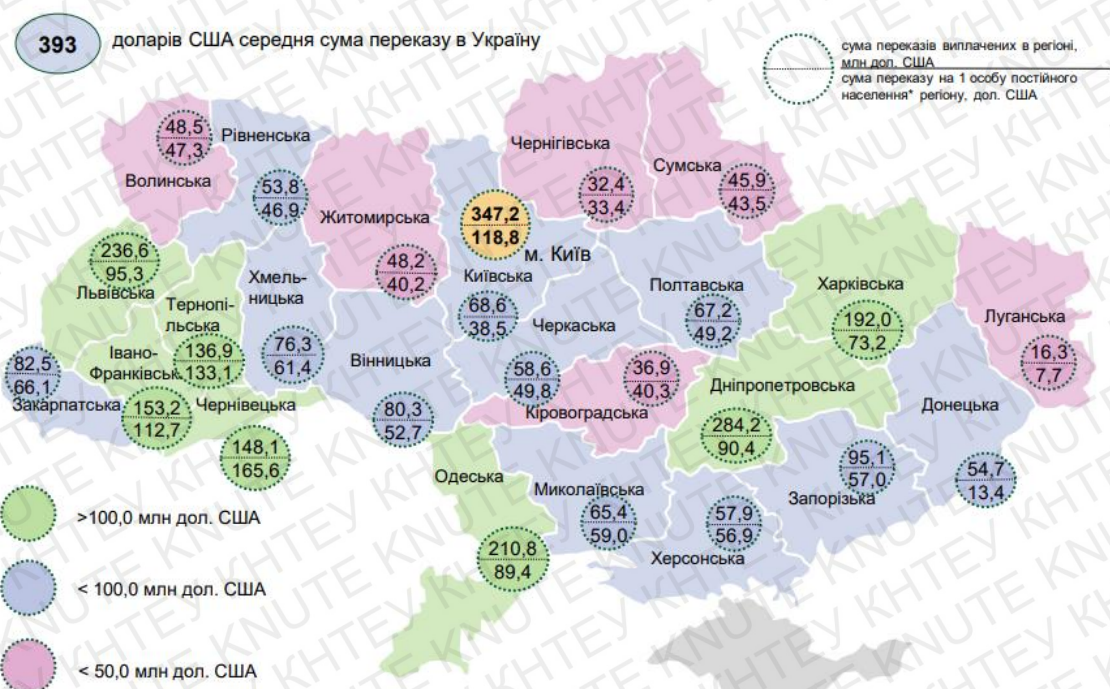
ДОДАТОК Д

Пропоновані індикатори для оцінки прибутковості платіжних послуг банку

№	Назва показника	Джерело даних
Показники, що вже використовуються банком		
1.	Доходи від надання платіжних послуг	З фінансової звітності банку
2.	Витрати від надання платіжних послуг	З фінансової звітності банку
3.	Фінансові результати від надання платіжних послуг	З фінансової звітності банку
5.	Частка доходів від надання платіжних послуг у загальних обсягах комісійних доходів	Відношення доходів від надання платіжних послуг в загальних обсягах комісійних доходів
6.	Кількість транзакцій за каналами надання платіжних послуг	За даними управлінської звітності
Показники, які пропонуються для використання		
7.	Прибуток від надання платіжних послуг філіями банку	За даними управлінської звітності
8.	Середній розмір доходу на одну платіжну транзакцію	За даними управлінської звітності
9.	Продуктивність роботи працівників підрозділів банку, задіяних у кредитному процесі	За даними управлінської звітності
10.	Ефективність витрат на працівників підрозділів банку, задіяних у наданні платіжних послуг	За даними управлінської звітності
11.	Коефіцієнт ефективності надання платіжних послуг	За даними управлінської звітності
12.	Частка інноваційних платіжних послуг	За даними управлінської звітності
13.	Коефіцієнт стабільності доходу від кредитного продукту	За даними управлінської звітності
14.	Ефективність кредитного продукту	За даними управлінської звітності

*складено автором

ДОДАТОК Ж

Географічна структура переказів, здійснених через системи переказу коштів, створених резидентами, в межах України за 2020 рік, %

Джерело: розраховано за даними Національного банку України [5]